

**KEPENTINGAN KEARIFAN TEMPATAN DALAM KONSEVASI
WARISAN:**

KAJIAN MENGENAI KERAMBIT

**MUHAMMAD IMRAN BIN ISHAK
(C20A1124)**

UNIVERSITI

MALAYSIA

FAKULTI TEKNOLOGI KREATIF DAN WARISAN

UNIVERSITI MALAYSIA KELANTAN

2024

PENGHARGAAN

Bismillahirrahmanirahim, Senang bertemu dengan anda dan selamat sejahtera. Syukur ke hadrat Ilahi kerana dengan limpah kurniaNya, saya dapat menyiapkan projek kajian ini walaupun banyak halangan yang perlu ditempuhi. Saya ingin merakamkan ucapan terima kasih dan setinggi-tinggi penghargaan kepada penyelia projek penyelidikan saya, Encik Sahrudin Bin Muhammed Som, atas bimbingan dan bantuan beliau sepanjang menjalankan kajian ini. Beliau kerap memberikan pendapat, kritikan, dan cadangan berkenaan kajian yang telah saya lakukan.

Di samping itu, saya ingin mengucapkan terima kasih kepada ibu bapa saya atas segala pengorbanan yang telah mereka telah berikan kepada saya. Halidah binti Muda dan Ishak bin Ayob yang dikasihi telah menjadi tonggak hidup saya sehingga saya dapat naik ke pentas di Universiti ini. Tidak dilupakan juga kepada adik-beradik saya yang telah memberi sokongan kepada saya dalam menyiapkan kajian ini dan mendorong saya untuk berbuat demikian. Saya ragu bahawa saya boleh mencapai tahap ini tanpa mereka.

Selain itu, saya ingin mengucapkan terima kasih kepada rakan-rakan saya kerana tidak pernah gagal untuk menggalakkan dan menyokong saya apabila saya menghadapi masalah untuk mempraktikkan penyelidikan saya. Akhir sekali, saya juga ingin merakamkan ucapan terima kasih kepada Universiti Malaysia Kelantan dan semua yang terlibat secara langsung dan tidak langsung dalam proses penyimpanan kajian yang saya lakukan ini.

ABSTRAK

Kajian mengenai "Kepentingan Pengetahuan Tempatan" adalah tajuk sebenar dalam subjek projek penyelidikan ini. Pemuliharaan Warisan: Kajian mengenai kerambit. Bagi melindungi kepentingan warisan kerambit dan memuliharanya, penyelidik ini mencari tahu pengetahuan tempatan dalam penjagaan kerambit. Kajian ini juga akan menimbulkan kebimbangan yang menarik berkaitan dengan mengekalkan senjata kerambit ini menggunakan pengetahuan tempatan yang dipelajari. Walaupun teknik pemeliharaan untuk kerambit ini pada masa ini boleh diakses melalui muzium, ia juga penting untuk mempertimbangkan bagaimana pengetahuan tempatan memelihara objek ini untuk generasi akan datang. Matlamat penyelidikan ini adalah untuk menentukan cara penjagaan kerambit menggunakan pengetahuan daripada kearifan tempatan dan meneroka cara penjagaan kerambit. Objektif kajian ini adalah mengenal pasti cara penjagaan kerambit berdasarkan kearifan tempatan, mengkaji bagaimana pemeliharaan kerambit berdasarkan ilmu kearifan tempatan dan mengkaji bagaimana pengurusan koleksi senjata kerambit di Muzium Istana Jahar, Kota Bharu, Kelantan dijalankan. Kaedah dalam mendapatkan data dalam kajian ini adalah melalui kaedah pemerhatian, temu bual dan catatan. Adalah penting untuk memelihara dan memulihara kerambit ini menggunakan pengetahuan tempatan bagi mengelakkan aset budaya ketara ini hilang ditelan zaman dan dilupakan oleh masyarakat amnya. Bagi memelihara keaslian kerambit tersebut, diharapkan kajian ini dapat menawarkan kepakaran dan maklumat tentang cara menjaganya mengikut kearifan tempatan.

ABSTRACT

A study on the "Importance of Local Knowledge" is the actual title in the subject of this research project. Heritage Conservation: A study of kerambit. In order to protect the importance of kerambit heritage and conserve it, this researcher sought out local knowledge in kerambit care. This study will also raise interesting concerns related to maintaining these kerambit weapons using learned local knowledge. Although preservation techniques for these kerambits are currently accessible through museums, it is also important to consider how local knowledge preserves these objects for future generations. The aim of this research is to determine how to care for kerambit using knowledge from local wisdom and explore how to care for kerambit. The objective of this study is to identify how kerambit care is based on local wisdom, examine how kerambit preservation is based on local wisdom and examine how the management of the kerambit weapon collection at Istana Jahar Museum, Kota Bharu, Kelantan is carried out. The method of obtaining data in this study is through observation, interviews and notes. It is important to preserve and conserve this kerambit using local knowledge to prevent this significant cultural asset from being lost over time and forgotten by the general public. In order to preserve the authenticity of the kerambit, it is hoped that this study can offer expertise and information on how to care for it according to local wisdom. This knowledge can then be shared with other traditional Malay weapon collectors.

ISI KANDUNGAN

BIL	PERKARA	Muka surat
1	MUKA DEPAN	i
2	PENGHARGAAN	
3	ISI KANDUNGAN	
4	ABSTRAK	
5	1.0 PENDAHULUAN 1.1 PERMASALAHAN KAJIAN 1.2 OBJEKTIF KAJIAN 1.3 PERSOALAN KAJIAN 1.4 SKOP KAJIAN 1.5 KEPENTINGAN KAJIAN 1.6 KEKANGAN KAJIAN 1.7 LOKASI KAJIAN 1.8 KESIMPULAN	3-14
	2.0 SOROTAN KAJIAN 2.1 PENGENALAN 2.2 INTI SOROTAN KAJIAN 2.2.1 PENGURUSAN KOLEKSI 2.2.2 KONSERVASI 2.2.3 MENGENAI KERAMBIT 2.2.4 PEMBUATAN KERAMBIT 2.2.5 MANDI DAN CUCI KERAMBIT 2.2.6 KEARIFAN TEMPATAN 2.2.7 PENGURUSAN RUANG 2.3 RUMUSAN	15-23
	3.0 METODOLOGI 3.1 PENGENALAN 3.2 REKA BENTUK KAJIAN 3.3 BUIRAN KAJIAN 3.4 TEKNIK PENGUMPULAN DATA 3.5 POPULASI DAN SAMPEL KAJIAN 3.6 INSTRUMEN KAJIAN 3.7 RUMUSAN	24-34

BAB 4: DAPATAN KAJIAN 4.0 PENGENALAN 4.1 SEJARAH KERAMBIT 4.2 PENGURUSAN KOLEKSI 4.3 PROSES PEMBERSIHAN 4.4 PENJAGAAN KOLEKSI SENJATA KERAMBIT 4.5 GALERI SENJATA 4.6 PENUTUP	35-64
BAB 5; CADANGAN, PERBINCANGAN, RUMUSAN 5.1 PENGENALAN 5.2 ANALISIS OBJEKTIF KAJIAN 5.3 CADANGAN 5.4 PENUTUP	65-77
6.0 RUJUKAN	78-79
7.0 LAMPIRAN	80-82

BAB 1

PENDAHULUAN

1.0 PENGENALAN

Institusi muzium sahaja adalah yang pertama membangunkan pengurusan koleksi. Ini berikutan pengurusan yang diamalkan di Muzium ini iaitu mempersembahkan koleksi yang diperoleh daripada pelbagai sumber untuk tatapan umum. Salah satu fungsi pengurusan yang paling penting dalam Muzium ini ialah pengurusan koleksi, yang membantu melindungi dan mengukuhkan Muzium. Sebuah institusi museologi tidak akan kukuh tanpa koleksi ini. Pengetahuan tempatan diuruskan oleh sekumpulan orang terpilih yang biasanya mengumpulkan koleksi mengikut minat atau hobi mereka.

Pendekatan pengurusan koleksi kearifan tempatan ini mungkin berbeza dengan pendekatan yang digunakan oleh Muzium Malaysia. Perbezaan dalam teknik dokumentasi dan rawatan fizikal mungkin berlaku dalam pengurusan koleksi. Dalam bukunya "Pengurusan Koleksi," Anne Fahy (1995) mengatakan bahawa pengurusan koleksi adalah salah satu daripada apa yang dipanggil "blanked term" yang digunakan dalam pengendalian fizikal dan pendokumentasian koleksi.

Piagam Burra (1999), terbitan ICOMOS menyatakan terdapat beberapa koleksi artifak serantau yang boleh ditemui dan ditunjukkan di muzium Malaysia. Sebagai contoh, paparan yang menonjolkan dan mempamerkan artifak dari masa lalu, seperti senjata kerambit. Kaedah memulihara lokasi, objek atau benda yang masyarakat boleh sentuh dan lihat serta mempunyai kepentingan budaya yang boleh dipertahankan boleh dirujuk sebagai warisan budaya ketara.

Salah satu koleksi warisan yang terkenal, iaitu senjata kerambit ini mengandungi pelbagai nilai intrinsik. Kerambit ini merupakan senjata Melayu yang suatu ketika dahulu menjulang ke tangga teratas senarai senjata dalam pertukangan dan persenjataan teknologi masyarakat Melayu. Ini kerana kerambit merupakan senjata kecil yang selalunya musuh tidak sedar akan kehadirannya ianya boleh membunuh dan mematikan dengan jarak dekat berbanding dengan alatan tradisional masyarakat Melayu tradisional yang lain. Kerambit merupakan sejenis senjata kecil berupa pisau dengan bilah yang melengkung. Disebabkan bentuknya seperti kuku atau cakar dan taji, ia juga dikenali sebagai lawi ayam, kuku ayam, atau rambai ayam. Fungsi senjata kerambit bukan sahaja digunakan untuk bertempur malahan ianya juga berfungsi sebagai alat pertanian, dan juga ianya sesuai dijadikan sebagai alatan perhiasan senjata warisan sejarah yakni sebagai hiasan alatan senjata yang unik.

Kerambit kini digunakan sebagai alat atau penyeri rumah oleh penggumpul senjata tradisional ianya juga dapat menjadi senjata untuk mempertahankan diri daripada serangan musuh. Penggumpul senjata tradisional ini juga dipandang tinggi oleh semua masyarakat ianya kerana mereka mempunyai serba- serbi penjagaan serta penggunaan senjata ini. Senjata kerambit ini terbahagi kepada beberapa bahagian iaitu hulu, mata, dan sarung. Pada bahagian mata kerambit diperbuat dengan menggunakan lapisan besi yang berlainan jenis mengikut bentuk dan saiz jenis kerambit tersebut. Ciri- ciri inilah yang memberikan perbezaan di antara kerambit- kerambit tersebut dan mempunyai nama- nama seperti kerambit Kuku Alang (helang), Lawi Ayam, Kuku Harimau, Kuku Bima, Kuku Hanoman, Kerambit Sumbawa, Kerambit Lombok Senjata bersejarah ini turut menampilkan ukiran pada bilah kerambit yang kadangkala diperbuat daripada logam yang sama dengan tetapi kadangkala mempunyai rupa yang berbeza dan diperbuat daripada gading atau kayu.

Kearifan tempatan, menurut Yin (2003), menyatakan maklumat yang telah dikumpul melalui sumber pengetahuan masyarakat di sesuatu kawasan. Tidak dapat dielakkan bahawa kawasan yang berbeza mempunyai latar belakang sosial, agama, etnik, budaya dan sejarah yang berbeza.

Menurut pegkaji, beberapa orang telah ditemui yang boleh memberikan maklumat mengenai pengetahuan tradisional mengenai cara menguruskan koleksi senjata kerambit. Menurut pemerhatian yang dijalankan untuk kajian ini, masih terdapat segelintir masyarakat di negeri Perak yang tidak menyedari kepentingan menjaga koleksi atau alat warisan bersejarah ini dengan betul menggunakan teknik yang betul. Ini telah mewujudkan peluang untuk kajian ini dijalankan bagi mengetahui lebih lanjut tentang cara melaksanakan atau menjalankan kajian sewajarnya dalam proses mengekalkan koleksi senjata kerambit warisan yang tidak ternilai ini dibuat mengikut kepakaran tempatan. Masyarakat kita amat menyedari peralatan persenjataan kerambit ini, tetapi sesetengah daripada mereka hanya membiarkan koleksi kerambit tanpa membuat sebarang pemuliharaan ini sehingga satu tahap di mana koleksi kerambit ini mula merosot.

1.1 PERMASALAHAN KAJIAN

Hari ini, sebahagian besar tugas pengurusan koleksi tertumpu pada mengekalkan dan menjaga setiap koleksi yang dikendalikan. Ini disebabkan pengetahuan dan pengalaman kearifan tempatan ini sedikit- sebanyak dapat membantu peminat dan ahli sejarah dalam mempelajari cara mengekalkan koleksi kerambit ini dalam pelbagai cara. Untuk mengekalkan nilai senjata yang terdapat pada kerambit ini dikekalkan menggunakan pelbagai teknik yang berbeza. Variasi ini telah memberi kesan kepada bagaimana kerambit ini dijaga dengan kebijaksanaan yang diterima oleh sumber pengetahuan masyarakat tempatan. (2007) Jabatan Muzium.

Selain itu, komuniti setempat menyimpan sesuatu dalam pelbagai cara. Ini disebabkan oleh fakta bahawa pemeliharaan yang betul adalah penting untuk mengekalkan nilai koleksi dan memastikan reka bentuk dalam keadaan baik. Kaedah penyimpanan yang ditemui oleh kearifan tempatan, bagaimanapun, ianya mempunyai pelbagai pengetahuan. Sesetengah orang mengetahui cara terbaik untuk menyimpan koleksi mereka. Memetik kata-kata Susan (1993). Sesuatu koleksi mungkin mempunyai beberapa isu disebabkan amalan penyimpanan yang tidak betul, yang akhirnya akan menurunkan nilai bahan tersebut dan akhirnya merosot.

Seterusnya, dalam mengendalikan setiap koleksi ini juga memerlukan teknik serta menggunakan perawatan yang baik untuk mengekalkan koleksi kerambit ini. Ini berikutan kerana, mengikut kearifan tempatan yang diterima, penyelenggaraan koleksi yang baik memerlukan pengendalian tertentu. Walau bagaimanapun, masih terdapat segelintir pengumpul senjata tradisional ini yang tidak dapat mengendalikan koleksi mereka dengan betul. Ini menunjukkan bagaimana pengurusan koleksi dengan teknik pengendalian yang berkesan boleh menawarkan bahan koleksi penjagaan berkualiti

tinggi. Simon (2007). Oleh itu, kajian mengenai kerambit ini dijalankan untuk mengetahui lebih lanjut tentang kepentingan pengetahuan tempatan dalam pemuliharaan warisan ketara ini.

Orang yang mengekalkan koleksi kerambit ini ialah merupakan pengumpul senjata bersejarah yang bermula sekadar sebagai hobi, walaupun sesetengah daripada mereka mungkin tidak mempunyai pengetahuan dalam penjagaan koleksi dengan tepat. Jadi, untuk mengendalikan setiap koleksi senjata mereka dengan berkesan, pengumpul kerambit ini perlu mencari strategi atau cara yang sesuai. Menurut Simon J. Knell, pendekatan rawatan yang berkesan boleh menghasilkan hasil penjagaan yang baik untuk koleksi yang disimpan. Natiyahnya, agar generasi akan datang memahami dan menikmati sejarah negara, sama ada dalam bentuk struktur warisan ketara atau tidak ketara, artifak, budaya, atau adat resam, kita hendaklah memelihara dan mencipta ilmu khususnya tentang pemeliharaan senjata kerambit ini.

Oleh kerana pengetahuan professional serta seseorang yang pakar boleh membantu komuniti lain dalam menjaga peralatan atau koleksi mereka, adalah perlu untuk mengatasi cabaran mencari kakitangan yang berkecuali dengan pengetahuan yang diperlukan tentang penjagaan koleksi kerambit ini. Untuk menyelesaikan isu ini, kerjasama dan pengetahuan daripada banyak sumber adalah penting.

1.2 OBJEKTIF KAJIAN

Seperti yang diketahui umum, majoriti organisasi muzium di Malaysia telah bertanggungjawab menguruskan koleksi ini. Namun begitu, fokus kajian ini banyak tertumpu kepada pengurusan berasaskan kearifan tempatan. Oleh kerana itu, adalah penting untuk memahami sama ada penjagaan koleksi kerambit ini mengikut kearifan tempatan adalah sama atau berbeza dengan yang difahami oleh masyarakat umum. Kajian ini mempunyai tiga objektif utama, iaitu:

1. Mengenal pasti cara terbaik tentang penjagaan kerambit berdasarkan pengetahuan tempatan.
2. Mengenal pasti cara dan teknik pemeliharaan kerambit berdasarkan pengetahuan tempatan.
3. Mengenal pasti bagaimana pentadbiran koleksi kerambit di Muzium Istana Jahar, Kota Bharu, Kelantan.

1.3 PERSOALAN KAJIAN

Terdapat beberapa persoalan mengenai kajian ini dilaksanakan iaitu:

1. Bagaimanakah kearifan tempatan mengendalikan penjagaan kerambit?
2. Apakah kaedah yang paling berkesan untuk pengumpul senjata tradisional untuk memelihara kerambit?
3. Meneliti cara pengurusan koleksi senjata kerambit di Muzium Istana Jahar, Kota Bharu, Kelantan dijalankan?

1.4 SKOP KAJIAN

Fokus kajian ini adalah bertujuan untuk mencari tahu akan cara sebenar mengikut kearifan tempatan dalam pemeliharaan kajian berasaskan senjata kerambit. Penyelidikan ini cuba melihat bagaimana kearifan tempatan ini dipelihara melalui proses konservasi warisan kajian berasaskan senjata kerambit. Tiga objektif utama kajian ini adalah untuk mengenal pasti amalan penyelenggaraan kerambit berdasarkan kearifan tempatan, mengkaji amalan penyelenggaraan kerambit berdasarkan pengetahuan daripada kearifan tempatan, dan meneliti pengurusan koleksi kerambit di Istana Jahar, Kota Bharu, Kelantan.

Kajian dijalankan di daerah Hilir Perak dan Perak Tengah di Negeri Perak. Alasan pemilihan wilayah ini adalah bertujuan untuk mempelajari teknik pemeliharaan yang digunakan oleh pengumpul senjata tradisional seperti kerambit ini dipelihara dan dijaga rapi melalui kearifan pengetahuan oleh masyarakat tempatan. Pengkaji akan menemu ramah secara fizikal seramai lima orang pemilik koleksi kerambit, pakar dalam pemeliharaan senjata kerambit, dan penolong pegawai dari Muzium Istana Jahar, Kota Bharu, Kelantan untuk proses mengumpul data dan juga maklumat.

Kajian ini menggunakan kaedah menemu ramah atau metodologi kualitatif. Secara khusus, Encik Shahrudin Bin Man, telah ditemu ramah untuk membantu kajian ini dilaksanakan kerana beliau berpengetahuan luas tentang penyimpanan kerambit. Kajian kerambit ini menggunakan analisis tematik terhadap data yang digunakan dalam kajian, yang berpaksikan kepentingan memelihara kearifan tempatan dalam pemeliharaan warisan.

1.5 KEPENTINGAN KAJIAN

Kajian ini sangat penting kerana ia memberi kesan kepada individu, masyarakat dan juga institusi.

1.5.1 Individu

Dari aspek individu, kajian ini akan memberikan pendedahan yang jelas kepada seseorang individu berkaitan nilai serta kepentingan kepada individu tersebut. Kajian ini diharapkan dapat membantu orang ramai membina jati diri dan cinta mereka terhadap warisan budaya di Malaysia. Penyelidikan ini juga dijangka dapat membantu mereka yang cuba memahami dan mengenali warisan ketara ini serta memelihara nilai dan keaslian sumber seperti koleksi kerambit ini.

1.5.2 Masyarakat

Projek penyelidikan ini memberi peluang kepada masyarakat untuk mengenal pasti pengetahuan mereka tentang nilai warisan pemuliharaan kerambit ini yang penting dari sudut ekonomi, politik, budaya dan juga sosial. Ini kerana pengetahuan tentang pemuliharaan adalah sangat penting untuk melindungi dan mengekalkan warisan ketara ini daripada hilang. Maka dikatakan pemuliharaan kerambit ini mempunyai nilai sejarah yang tersendiri. Penciptaan dan pengeluaran senjata yang sangat canggih mengikut zaman telah mengekang teknik pemeliharaan warisan seni persenjataan Melayu ini. Namun, ia berkemungkinan memberi kesan yang baik kepada pemuliharaan seni persenjataan kanun di Perak sekiranya kepentingan nilai warisan pemuliharaan persenjataan ini dapat diiktiraf.

Mata masyarakat segera terbuka terhadap nilai warisan negara khususnya di negeri Perak. Selain itu, komuniti mungkin menggunakan peluang ini untuk menyerlahkan keaslian sejarah budaya dan seninya. Sekiranya warisan maklumat tentang senjata ini dihargai dan dipelihara, kemungkinan strata sosial yang berbeza akan terjejas, sama ada dari segi pendidikan mahupun sektor pelancongan.

1.5.3 INSTITUSI

Berdasarkan analisis data kajian penyelidikan. Kajian mengenai kerambit ini berkaitan dengan pemeliharaan melalui kearifan tempatan dalam pemuliharaan sejarah telah dirancang, dan adalah bertujuan agar kajian ini dapat membantu pihak pentadbiran Universiti, tenaga pengajar dan pihak yang terlibat. Oleh kerana pendedahan kajian ini akan memberi panduan agar koleksi kerambit dapat dipelihara dengan baik melalui proses yang betul. Diharapkan juga, kajian ini dapat memberi pendedahan dari segi pelaksanaan dalam penjagaan kerambit ini kepada semua pihak termasuk masyarakat, jika ia diperlukan.

1.5.4 JABATAN WARISAN NEGARA

Pihak konservator negara dapat meneliti nilai kearifan tempatan dalam menjaga koleksi kerambit ini sebagai sebahagian daripada projek penyelidikan mereka. Berbanding dengan aset fizikal lain, pemeliharaan persenjataan tradisional ini secara amnya tidak diberi perhatian. Akta Warisan Kebangsaan 2005 mesti memasukkan teknik penyelenggaraan yang dimiliki oleh kearifan tempatan dalam senarai perkara

yang patut dijaga dan dilindungi. Pihak konservator mesti melaksanakan teknik pemuliharaan untuk mengurangkan kemerosotan legasi kerambit ini bagi membolehkan pemeliharaan senjata kerambit ini dimasukkan dalam Akta Warisan Kebangsaan 2005. Selain itu, persenjataan tradisional seperti kerambit ini telah rosak akibat keadaan negeri Perak yang tidak menentu. variasi cuaca, yang mungkin termasuk hujan, haba dan perubahan suhu.

Jabatan Warisan Negara dan konservator juga boleh mendapat manfaat daripada usaha penyelidikan ini. Hal ini benar kerana mereka boleh menghimpunkan sejarah yang mungkin tidak diketahui oleh semua pihak. Status dan kemajuan warisan negara boleh berkembang hasil daripada kajian ini.

1.6 KEKANGAN KAJIAN

Pengkaji berkemungkinan akan menghadapi isu semasa menjalankan kajian ini dari segi melaksanakan kajian. Terdapat beberapa isu yang boleh timbul, seperti masa. Hal ini berlaku kerana pengkaji mempunyai masa yang terhad untuk menyiapkan kajian ini kerana pengkaji masih diwajibkan mengikuti kelas sepenuh masa dan perhatian mereka tidak dapat ditumpukan sepenuhnya kepada tajuk yang diteliti. Pengkaji juga perlu melepasi halangan untuk mengetahui lebih lanjut tentang subjek kajian.

Masalah dengan kajian lapangan dan temu bual adalah potensi kesukaran tambahan yang mungkin dihadapi oleh pengkaji. Isu ini timbul akibat pihak yang ingin di temu bual tidak memberikan kerjasama serta tidak memberikan komitmen yang diingini. Ini disebabkan oleh kerana sesetengah orang yang ditemu bual mungkin teragak-agak kerana mereka tidak biasa untuk merakam suara atau video mereka, yang

menyebabkan kesukaran mereka untuk memberikan interaksi kepada penyelidik untuk mendapatkan maklumat yang jelas yang diperlukan.

Mengenai sumber maklumat dan kajian, pengkaji berkemungkinan menghadapi halangan bahasa kerana penulisan yang digunakan untuk kajiannya adalah sepenuhnya dalam bahasa Melayu, tetapi rujukan yang digunakan adalah dalam bahasa Inggeris. Apabila pengkaji menterjemah daripada bahasa Inggeris ke bahasa penggunaan ayat yang sangat pelbagai menyebabkan kesukaran menterjemah setiap penulisan tersebut.

1.7 LOKASI KAJIAN

Telah terbukti bahawa Perak telah wujud sejak azali lagi. Antara 400,000 dan 8,000 tahun sebelum Masihi, negeri Perak dianggap telah didiami oleh orang dari zaman batu. Penemuan arkeologi di Kota Tampan, Lenggong, menunjukkan kewujudan penempatan manusia di Tanah Melayu semasa Zaman Batu Lama. Malah satu rangka fosil, yang dikenali sebagai Perak Man, telah ditemui. Hasil penggalian menunjukkan bahawa zaman Hoabinhian, Zaman Batu Baru, dan Zaman Besi semuanya menyaksikan kediaman manusia yang berterusan di negeri Perak.

Terdapat sehingga sepuluh daerah di Perak, dan setiap satu mempunyai sejarah yang tersendiri. Hulu Perak, Larut Matang & Selama, Kerian, Kuala Kangsar, Kinta, Kampar, Manjung, Perak Tengah, Batang Padang, dan Hilir Perak merupakan beberapa daerah di Perak.

Sebuah kampung di daerah Perak Tengah iaitu di Lot 6654, Kampung Changkat Banjar, 32800 Belanja Kiri, Parit digunakan sebagai kawasan kajian bagi menjalankan projek penyelidikan dan kajian ini. Ini kerana, semasa menjalankan kajian, pengkaji terjumpa seorang pengumpul senjata tradisional termasuk koleksi senjata kerambit.

Pengkaji juga mendapati bahawa pemilik koleksi kerambit ini telah menjaga senjatanya dengan sangat baik. Di rumahnya di Lot 6654, Kampung Changkat Banjar, 32800 Belanja Kiri, Parit, pengumpul senjata tradisional ini menyimpan sehingga 32 bilah senjata tradisional termasuklah kerambit, pedang, parang dan senjata lain. Pengkaji berminat untuk mengetahui bagaimana pemilik koleksi senjata bersejarah ini menjaga koleksi kerambit beliau.

1.8 KESIMPULAN

Bagi membantu pengkaji menghadkan kajian yang dikaji, pengkaji telah memberikan penjelasan tentang tajuk kajian yang akan dijalankan, ulasan tentang pengenalan kajian ini, beberapa maklumat latar belakang tentang lokasi kajian ini, dan beberapa maklumat latar belakang tentang lokasi kajian yang dikaji. Pengkaji juga telah membentangkan isu dan pertanyaan kajian yang timbul hasil daripada membangunkan tajuk penyelidikan. Pengkaji telah menyatakan tiga objektif kajian untuk membantu kesukaran dan pertanyaan kajian.

UNIVERSITI
MALAYSIA
KELANTAN

BAB 2

SOROTAN KAJIAN

2.1 PENGENALAN

Apabila maklumat dikumpul untuk kajian baharu melalui sumber bacaan seperti jurnal, buku, dokumen dan penyelidikan terdahulu, ianya dikenali sebagai serotan literatur. Matlamat prosedur sorotan kajian ini adalah untuk membezakan antara setiap bahan yang diperolehi dalam keadaan yang telah dijalankan oleh penyelidik lain. Sorotan literatur juga bertujuan untuk menjelaskan pengetahuan yang baru ditemui dari hasil keputusan penyelidikan terdahulu. Oleh itu, pengkaji menggunakan pelbagai teknik untuk merumuskan dan mencari tahu berkaitan dengan kajian ini. Buku, jurnal dan artikel adalah beberapa sumber yang digunakan oleh pengkaji.

Perpustakaan Universiti Malaysia Kelantan dan syarikat perpustakaan negeri Kelantan telah menyediakan pelbagai bahan bacaan untuk pengkaji menggunakan untuk proses pengumpulan data. Pengkaji telah meneroka laman web untuk jurnal dan penerbitan untuk mengetahui lebih lanjut tentang topik penyelidikan yang mereka siasat.

2.2 INTI SOROTAN KAJIAN

Ambrose dan Paine (2006) menyatakan bahawa koleksi telah wujud selama berabad-abad di beberapa negara. Walau bagaimanapun, untuk mengenali kategori asas koleksi untuk masa yang berbeza, serta untuk memeriksa koleksi dalam pelbagai kaedah. Kajian ini telah melihat koleksi dari empat sudut: justifikasi intelek, cara perolehan, disiplin, dan kategori material. Pengkaji juga telah memerhatikan bagaimana pemilik koleksi kerambit ini menyimpan senjata tradisional itu melalui penyelenggaraan yang telah dilakukan berdasarkan kajian kearifan tempatan tentang pentingnya memelihara koleksi kerambit ini.

2.2.1 PENGURUSAN KOLEKSI

Pentadbiran koleksi adalah perkataan yang luas untuk rakaman dan penyelenggaraan koleksi, menurut Fahy (1995), yang menulis buku bertajuk *Collection Management*. Ini disebabkan skopnya yang luas, yang secara berkesan merangkumi pelbagai aktiviti yang kadangkala kelihatan tidak berkaitan. Kesamaan dalam kajian ini berpunca daripada matlamat untuk melindungi koleksi daripada kemerosotan, kecurian dan kemusnahan sambil membolehkan akses fizikal dan intelektual kepada objek berkaitan koleksi. Tugas pengurusan koleksi ini bukanlah sesuatu yang baru dan sentiasa menjadi komponen penjagaan asas kuratorial. Pengkaji mengumpul maklumat tentang amalan pengurusan koleksi yang digunakan untuk memelihara keaslian kerambit melalui penyelidikan yang telah disiapkannya. Dengan mengajukan pertanyaan soalan yang kemudiannya dijawab oleh pemilik koleksi kerambit akan memudahkan pengkaji dalam proses pengumpulan data.

Selain itu, berdasarkan Fahy (1995) beliau juga turut menyatakan bahawa bidang “pengurusan koleksi” telah pun menjadi pekerjaan harian yang amat praktikal. Walau bagaimanapun, perlu diingat bahawa memahami asas pengurusan koleksi adalah penting untuk kefahaman. Tanpa memahami perkembangan budaya warisan yang dimaksudkan, tidak mungkin perkara ini menjadi pertimbangan kita semasa membina koleksi di kalangan pelbagai segmen penduduk moden pada masa sekarang.

2.2.2 KONSERVASI

Antara elemen yang paling penting dalam menguruskan koleksi ini ialah kaedah dan prosedur untuk pemuliharaan. Pemilik dan penjaga koleksi mendapat manfaat daripada imej dan rayuan koleksi itu juga. Istilah "pemuliharaan" berasal daripada perkataan Inggeris "pemuliharaan," yang terdiri daripada istilah con (dengan) dan servare (simpan/simpan), dan yang bermaksud menggunakan sumber kita dengan bijak untuk memeliharanya. Theodore Roosevelt, orang Amerika pertama yang menyokong pemuliharaan, memperkenalkan idea ini pada tahun 1902.

Menurut Rijksen (1981), pemuliharaan ialah sejenis evolusi budaya di mana kaedah pemeliharaan yang lebih lama kurang berkesan berbanding kaedah yang lebih baru. Ekologi dan ekonomi juga telah digunakan untuk mengkaji pemuliharaan, iaitu, dari perspektif ekonomi, pemuliharaan memerlukan mencari sumber semula jadi untuk digunakan. Pengagihan sumber asli untuk masa kini dan masa depan adalah pemuliharaan dalam ekologi.

2.2.3 MENGENAI KERAMBIT

Budaya Kerambit Melayu dan seni senjata yang menggunakan kerambit, menurut Mohd Kassim (1999), merujuk kepada bagaimana senjata itu dilihat dalam masyarakat Melayu, yang membawa kepada pelbagai persepsi mengenai penggunaan atau pengeluarannya. Hal ini kerana, dari segi kegunaan, kerambit pernah digunakan sebagai senjata untuk mempertahankan diri, namun hari ini kerambit hanya digunakan sebagai koleksi atau perhiasan didalam rumah. Selain itu, dari aspek pembuatan pula, kerambit mempunyai rupa bentuk yang unik berbanding dengan senjata- senjata tradisional yang lain. Ini dikatakan demikian, kerana bilah kerambit ini dapat dilihat seakan-akan berlekuk seperti kuku burung helang dan kuku ayam.

Dari aspek pemakain pula, kerambit ini kebanyakannya dipakai oleh golongan lelaki masyarakat melayu tradisional dengan cara melilit berasama kain pelikat mahupun diselit dicelah pinggang. Dalam kajian yang dilaksanakan ini pengkaji akan memperolehi data daripada masyarakat tempatan iaitu dengan mengetahui perkembangan mereka tentang kewujudan senjata kerambit ini.

Menurut Nik Rasyidin Hj. Nik Hussein dan Norhaiza Noordin (1999) mendakwa terdapat perbincangan sebelum ini mengenai penggunaan kerambit sebagai senjata. Penggunaan kerambit ini memerlukan beberapa ciri yang berbeza. Dengan kata lain, kerambit boleh digunakan sebagai senjata, alat pertanian atau juga sebagai alat pertahanan diri.

Hisham Hj. Mohd. Noor (2004), menyatakan bahawa kerambit merupakan sejenis senjata tradisi orang melayu yang mempunyai ciri- ciri khusus, iaitu pada saiz panjang dan pendeknya, dan setiap lengkungannya yang berbeza. Selain itu juga, kerambit ini dilihat mempunyai kecirian melalui ukiran yang terpahat pada bahagian hulu dan sarung kerambit tersebut.

2.2.4 PEMBUATAN KERAMBIT

Berdasarkan, Basuki Teguh Yowono (2008) menegaskan bahawa seseorang yang mempunyai kepakaran dalam bidang agama, persenjataan, kesusasteraan, dan kesenian akan mempunyai kelebihan dalam mencipta kerambit ini. Setiap upacara keagamaan akan dipengerusikan oleh Empu kerana dia suci dan mempunyai hadiah untuk melihat ke akhirat.

Pakar persenjataan adalah ahli pedang dan silat yang juga mahir dengan senjata. Melalui pembuatan ciptaan kerambitnya, Empu mengekspresikan dirinya sebagai seorang artis. Dinyatakan bahawa Empu mendapat ilham untuk mencipta kerambit menggunakan unsur tanah, air, api dan angin. Pengkaji akan mengetahui lebih lanjut mengenai proses pembuatan sebilah kerambit melalui kajian yang dijalankan ini.

2.2.5 MANDI DAN CUCI KERAMBIT

Dari kajian lepas iaitu daripada Khamis, Abdul Latif & Nik Hassan (2012), menyatakan terdapat maklumat yang telah dicatat mengenai kepercayaan masyarakat Melayu tradisional iaitu dengan mengadakan upacara mencuci dan memandikan kerambit. Bulan Muharram telah dipilih untuk upacara ini dijalankan kerana ia dipercayai bulan menuntut dan membuang ilmu. Kerambit ini tidak disarankan dibasuh atau dicuci sekiranya belum sampai bulan Muharram jikalau selepas bertarung terdapat kesan darah keatas bilah kerambit ianya disimpan dengan selamat sementara menunggu bulan Muharram.

2.2.6 KEARIFAN TEMPATAN

Menurut Yin (2003) mendefinisikan kearifan tempatan sebagai pengetahuan yang diperoleh melalui tradisi serantau. Sesuatu lokasi berbeza daripada yang lain tanpa keraguan dari segi etnik, struktur sosial, sumber budaya dan latar belakang sejarah. Mendapatkan pengetahuan dan pengalaman tempatan adalah penting dan berharga sebagai langkah pemuliharaan.

Kearifan tempatan, menurut Flavier (1995), adalah maklumat menarik yang boleh dikaitkan dengan budaya masyarakat. Sistem pengetahuan ini adalah dinamik, dan hasil daripada interaksi dengan persekitaran, ia sentiasa dipengaruhi oleh inovasi dalaman. Kearifan tempatan disusun dalam lima kategori dalam projek pembangunan: pertanian, penggunaan dan pengurusan sumber, penternakan dan perubatan veterinar, pertanian, pembasmian kemiskinan, dan pembangunan masyarakat.

Berdasarkan kajian ini, kebijaksanaan pengkaji dalam melaksanakan kajian ini adalah untuk memberi penekanan bagaimana pelaksanaan yang akan digunakan oleh pengumpul-pengumpul koleksi ini dalam memelihara koleksi yang ada dalam keadaan yang sebenar tentang pemahaman mereka.

UNIVERSITI
MALAYSIA
KELANTAN

2.2.6 (a) Melalui Suara Pertama

Titik permulaan perbincangan, metafora, dan pembawa dan penyimpan sebenar bahan budaya dan bersejarah yang ditemui dan dihubungkan di seluruh dunia adalah suara pertama. Namun, disebabkan keselarasannya dengan ideologi "Pertama Bangsa" atau "Penduduk Pertama" yang lebih terkenal di seluruh dunia, idea Suara Pertama kini sering dikaitkan dengan orang asli. Untuk mendapatkan penghormatan dan pengiktirafan terhadap hak budaya orang asli, perjuangan jangka panjang untuk suara pertama ini adalah perlu. Perjuangan ini memerlukan postur yang kuat berbanding dengan yang kritikal seperti yang sebelumnya.

Ini disebabkan oleh fakta bahawa Orang Asli mempunyai hak undang-undang untuk mengekalkan, mengurus, menjaga dan membangunkan warisan budaya mereka sendiri. Dalam konteks ini, pengetahuan dan budaya tradisional, termasuk sumber manusia dan genetik, benih, ubat-ubatan, pengetahuan tentang flora dan fauna, tradisi lisan, kesusasteraan, reka bentuk, sukan dan permainan tradisional, dan seni visual dan persembahan, adalah sangat penting dalam memajukan sains, teknologi, dan budaya.

Selain itu, mereka berhak untuk mengekalkan kedaulatan ke atas harta intelek mereka sendiri, yang merangkumi pengetahuan tradisional, manifestasi budaya, dan khazanah. Untuk melindungi kepelbagaian budaya dan aset tidak ketara dalam peringkat pembangunan masyarakat ini, perspektif Suara Pertama ini adalah penting.

Disamping itu, adalah penting untuk memahami bagaimana faktor tempatan, persekitaran dan budaya semuanya menyumbang kepada pertumbuhan manusia. Di luar fungsi ekonomi, perubahan sosial atau politik, kesejahteraan, hak asasi manusia, dan budaya atau fizikal yang mampan, perancangan untuk pembangunan warisan ini mesti mengambil kira semua faktor ini.

2.2.7 PENGURUSAN RUANG

Lawrance (1989) dan William (1994) berpendapat bahawa perbelanjaan ruang bertindak sebagai pemangkin untuk perbelanjaan operasi lain. Untuk pendekatan yang sistematik terhadap pengurusan ruang, lebih banyak tenaga kerja, pembersihan, dan pembaikan diperlukan lebih banyak ruang digunakan. Mengikut tajuk kajian, pihak pengurusan kawasan ini perlu memerhatikan kearifan tempatan dalam menyusun koleksi mereka di tempat yang sepatutnya dan menyusun peralatan kerambit mereka dengan baik dan teratur bagi memastikan kerambit itu terpelihara.

Pengkaji akan meneliti bagaimana amalan pengurusan yang digunakan oleh pemilik koleksi kerambit ini terhadap penyimpanan dan penggunaan ruang pada cara menunjukkan koleksi mereka dengan pengetahuan sedia ada dengan menyebarkan hasil penyelidikan mereka.

Pemahaman tentang bagaimana koleksi Kerambit disimpan adalah penting untuk pemeliharaan kajian ini. Ini kerana kerambit merupakan senjata Melayu yang mempunyai keistimewaan dan nilai yang tersendiri. Untuk memelihara dan mendidik pengumpul tentang cara menjaga senjata kerambit ini dengan betul, pemahaman tentang penyelenggaraan kerambit adalah penting.

UNIVERSITI
MALAYSIA
KELANTAN

2.2 RUMUSAN

Secara umumnya, kajian literatur ini adalah kertas kerja yang diperlukan untuk memberikan spesifik tentang kajian atau kaedah rujukan yang terdapat dalam buku, jurnal, artikel, majalah, internet, dan sumber rujukan luar yang lain. Pengkaji boleh menganalisis dapatan kajian dan meneliti metodologi kajian dengan melihat tafsiran kajian lepas penyelidik lain terhadap tinjauan literatur mereka, yang menjadi asas kepada kajian literatur.

Dengan bantuan sorotan kajian, pengkaji dapat memahami dengan jelas fokus kajian dan kaedah kajian yang boleh diaplikasikan berdasarkan data kajian terdahulu. Penemuan utama kajian mampu memberi cadangan pengkaji untuk memilih pendekatan dan penyelesaian yang sesuai melalui cabaran kajian.

BAB 3

METODOLOGI

3.0 PENGENALAN

Kajian ini dijalankan sebagai latihan sistematik dalam pengumpulan dan analisis data. Hasilnya, kajian ini memerlukan metodologi yang mantap untuk memberikan hasil. Untuk metodologi mencapai piawai sains dan kualiti, pendekatan yang sistematik diperlukan.

Metodologi kajian yang digunakan oleh pengkaji untuk menganalisis kebenaran tentang nilai keilmuan tempatan dalam memelihara koleksi kerambit akan dibincangkan dalam bab ini. Perkara utama pengkaji adalah berkaitan bagaimana pengumpulan kerambit ini boleh diuruskan menggunakan pengetahuan tempatan dengan mengumpul dan meneliti semua data yang ada. Setiap kajian yang pengkaji lakukan di bawah tajuk ini akan membantu dari segi memperoleh data yang diperlukan oleh pengkaji.

Secara keseluruhan, kajian ini telah menggabungkan dua kaedah penyelidikan asas untuk menghasilkan hasil penyelidikan yang kukuh. Penyelidikan lapangan dan penyelidikan perpustakaan adalah dua jenis penyelidikan yang dirancang. Kedua-dua kaedah kajian ini boleh digabungkan dengan sangat baik untuk mempercepatkan penyelidikan, terutamanya dalam dunia moden. Di samping itu, penulisan akan lebih menekankan bagaimana kaedah kajian ini menggunakan pendekatan kualitatif bergantung kepada struktur persoalan kajian.

3.1.1 PENDEKATAN KUALITATIF

Kaedah kualitatif akan digunakan dalam kajian ini untuk menghasilkan data yang berbeza daripada kaedah kuantitatif ini di mana kedua-duanya digunakan dalam kajian ini untuk menjalankan kajian mengenai pemeliharaan senjata kerambit melalui kearifan tempatan. Hal ini benar kerana, semasa menjalankan kerja lapangan, pengkaji akan menekankan kaedah temu bual, pemerhatian, dan analisis data. Pengkaji akan menemu ramah dengan mereka yang bertanggungjawab dan berpengetahuan tentang penyelenggaraan koleksi kerambit ini bagi mengumpul maklumat untuk kajian.

Dengan bantuan rujukan daripada orang yang mempunyai kepakaran menyelenggara kerambit ini, penyelidik akan mendapati lebih mudah untuk memahami maklumat yang mereka perlukan dengan lebih mendalam dan terperinci. Gaya temu bual juga akan digunakan dalam kajian ini untuk memastikan kebiasaan informan dengan penjagaan senjata kerambit.

Kajian kemudiannya akan menggunakan pemerhatian ikut serta sebagai kaedah pemerhatian, melawat kawasan kajian untuk mendapatkan maklumat berguna tentang kefahaman penduduk tempatan tentang cara memelihara nilai senjata berkaitan kerambit. Penyelidik boleh mendapatkan data secara terus dan kerap menggunakan strategi ini.

Proses analisis data juga akan menghasilkan bahan untuk kajian dan maklumat yang berkaitan dengannya. Adalah mungkin untuk menyelesaikan cabaran dan masalah dalam kajian dengan bantuan pengumpulan data.

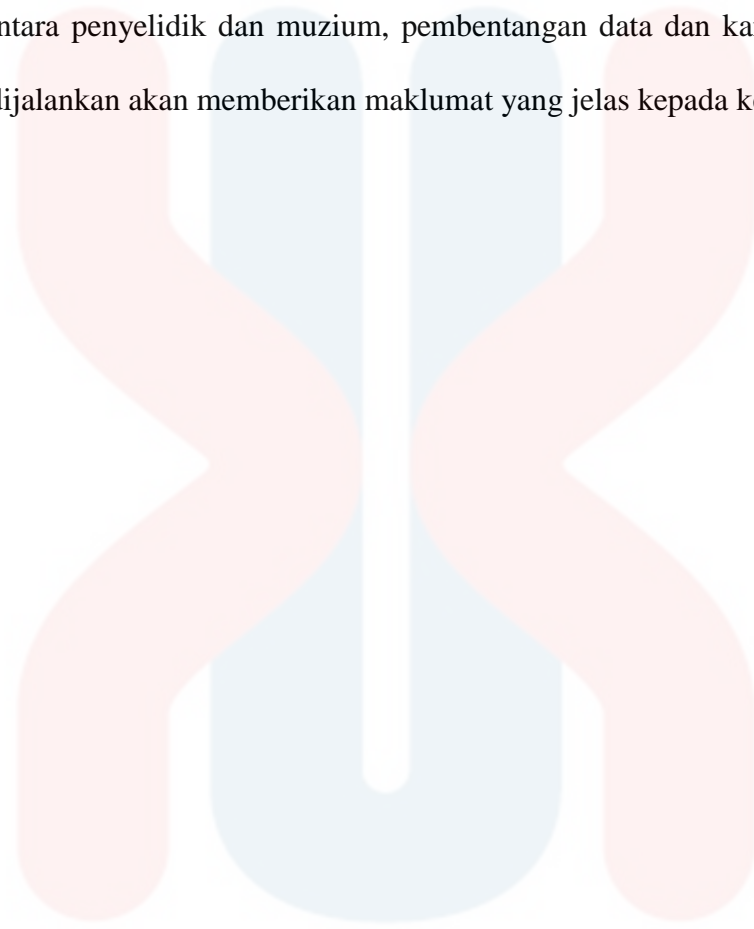
3.2 REKA BENTUK KAJIAN

Tujuan reka bentuk penyelidikan adalah untuk mengetahui lebih lanjut tentang kepakaran tempatan yang dimiliki oleh penjaga dan pengumpul koleksi senjata tradisional berkaitan penyelenggaraan senjata kerambit. Seseorang penyelidik mungkin menggunakan reka bentuk kajian sebagai panduan untuk mendapatkan data yang tepat tentang isu kajian. Metodologi kajian kualitatif telah digunakan dalam kajian ini untuk mengkaji sejauh mana persenjataan kerambit telah dipelihara mengikut pengetahuan tempatan. Pemilik koleksi dan pengurusan muzium yang berumur sekurang-kurangnya 21 tahun akan membentuk kumpulan pemberi maklumat ini.

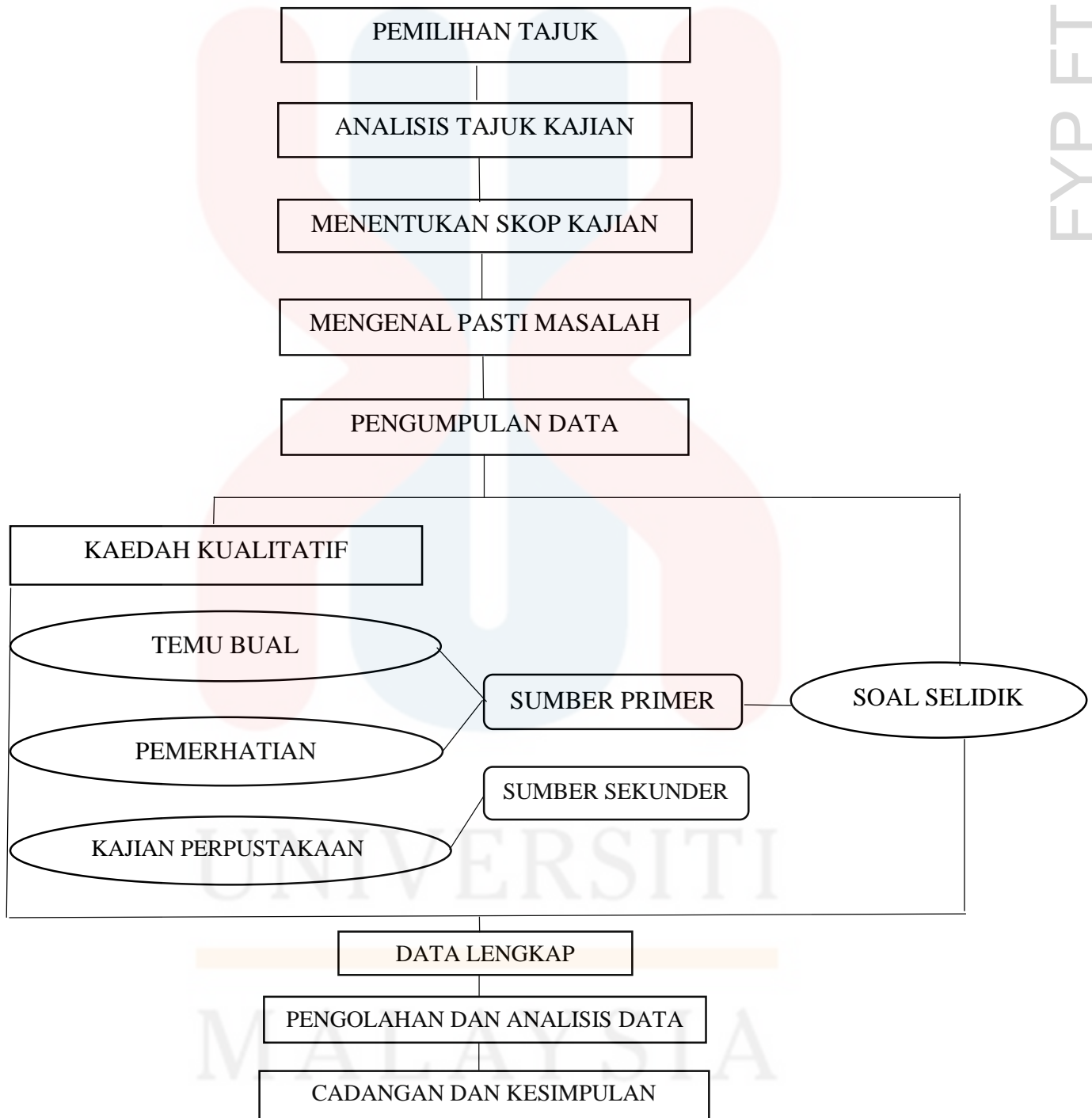
Selain itu, matlamat kajian adalah untuk menunjukkan bagaimana penjaga dan pengumpul pengetahuan kerambit ini boleh digunakan untuk mengekalkan keaslian bahan menggunakan teknik yang sama atau lain-lain. Ramai orang pada masa kini kekurangan pengetahuan yang diperlukan untuk menggunakan senjata kerambit dengan betul, yang mengakibatkan senjata itu rosak akibat pengendalian yang tidak betul. Keistimewaan istilah ini adalah berdasarkan kepakaran yang ada pada orang tertentu dalam memelihara dan menyelenggara senjata kerambit di Perak mengikut kebijaksanaan konvensional. Amalan pengurusan yang digunakan oleh Muzium juga jelas dalam pentadbiran mereka terhadap peralatan senjata tradisional ini. Ini boleh dijamin oleh pentadbiran muzium penyelenggaraan senjata kerambit.

Wilayah Perak yang diliputi ilmu kearifan tempatan ini tersebar di seluruh wilayah sekitar Daerah Perak Tengah, yang boleh didapati di Lot 6654, Kampung Changkat Banjar, 32800 Belanja Kiri, Parit, Perak. Kehadiran orang yang memelihara objek ini diketahui oleh Encik Shaharuddin Bin Man, yang pengetahuannya akan memberi kajian ini pendedahan dan pengetahuan yang berbeza tentang subjek tersebut.

Pengkaji juga telah mempelajari secara terperinci bagaimana pihak galeri senjata di Istana Jahar Kota Bharu, Kelantan menguruskan koleksi senjata kerambitnya. Dengan komunikasi yang berkesan antara penyelidik dan muzium, pembentangan data dan kandungan daripada temu bual yang dijalankan akan memberikan maklumat yang jelas kepada kedua-dua pihak.



UNIVERSITI
MALAYSIA
KELANTAN



Rajah jadual 3.0 menunjukkan gambaran carta alir metodologi kajian kearifan tempatan kajian mengenai kerambit.

3.3 Butiran Kajian

Pemilik dan penyimpan koleksi kerambit ini menjadi bahan temu bual. Untuk mengetahui dengan lebih tepat tentang kearifan tempatan pemuliharaan kerambit dengan pengetahuan yang dimiliki, pengkaji menggunakan pendekatan temu bual. Salah satu tindakan pengkaji ialah mengadakan temu bual lisan, yang didokumentasikan oleh pengkaji secara lisan dan bertulis. Lima orang yang ditemuduga dijangka mengambil bahagian dalam pusingan awal.

Untuk mengetahui teknik yang digunakan oleh pemilik kerambit ini dalam memeliharanya, tatacara yang digunakan dalam menyelenggaranya, dan keaslian bahan yang digunakan, wawancara juga dilakukan dengan mereka yang melakukan pemeliharaan senjata kerambit. Penyelidik juga akan menemu ramah dengan pengurusan muzium dalam tempoh ini untuk mengetahui lebih lanjut tentang kepakaran mereka tentang pemeliharaan senjata kerambit di Galeri Senjata. Pengkaji juga menggunakan teknik pemerhatian. Pemerhatian yang dibuat adalah berkenaan dengan amalan pemeliharaan yang digunakan oleh penjaga bahan koleksi kerambit ini. Teknik temu bual dan pemerhatian kajian lapangan bertujuan untuk mengumpul maklumat secara mendalam dan memberikan jawapan.

3.4 Teknik Pengumpulan Data

Pengumpulan data primer dan rujukan data sekunder adalah dua kaedah operasi utama kajian. Data primer untuk kajian ini dikumpul melalui kerja lapangan, temu bual, dan pemerhatian. pemerhati, mengambil gambar, dan menemu ramah dengan pengumpul senjata tradisional. Data yang dikumpul akan diperiksa, yang akan membolehkan penyelidik merujuknya selepas itu.

Analisis tematik ialah jenis analisis yang digunakan oleh penyelidik. Dengan bantuan kaedah pengumpulan data ini, pengkaji dapat melengkapkan lagi maklumat yang diperlukan. Pengkaji menggunakan tiga cara yang berbeza untuk mengumpul data sekunder, termasuk tesis, buku, dan jurnal daripada Perpustakaan Negeri dan Perpustakaan Universiti Malaysia Kelantan. Malah, penyelidik mencari maklumat menggunakan teknologi maklumat moden.

3.5 POPULASI DAN SAMPEL KAJIAN

Setiap sampel mestilah mewakili setiap ahli populasi, justeru pemilihan sampel perlu dilakukan mengikut keadaan kebarangkalian (Dr. Zahir Zainudin, 2014). Sampel kajian kuantitatif dan sampel kajian kualitatif adalah berbeza secara signifikan antara satu sama lain. Ini disebabkan oleh fakta bahawa populasi kawasan tempat kajian dijalankan diwakili dalam sampel, manakala topik kajian kuantitatif dipilih secara khusus (Gay & Airasian, 2000). Setiap orang atau benda dalam sesebuah komuniti mungkin tidak sama dalam banyak hal, dakwa Rohana Yusuf (2004: 105). Sebaliknya, persampelan merujuk kepada memilih sebahagian kecil populasi untuk mewakili keseluruhan populasi.

Populasi bagi kajian ini dipilih oleh pengkaji berdasarkan apa yang diketahui oleh pihak pengurusan galeri senjata di Istana Jahar, Kota Bharu tentang pemeliharaan senjata kerambit ini. Ini berikutan fakta bahawa Muzium Istana Jahar menjadi tarikan popular bagi penduduk tempatan mahupun pelancong dari negara lain yang datang untuk melihat keunikan lokasi tersebut. Hasilnya, pengkaji akan mengumpul pelbagai maklumat untuk kajian ini melalui tinjauan dan pemerhatian tempatan.

3.6 INSTRUMEN KAJIAN

Menurut Chua, persampelan ialah proses memilih beberapa individu daripada populasi untuk dijadikan informan kajian (2006). Persampelan digunakan dalam penyelidikan kerana menggunakan sampel yang salah akan menjadikan kajian kurang sah. Mengikut kajian penyelidik, persampelan bukan kebarangkalian digunakan (Non Probability Sampling). Persampelan ini menerangkan bagaimana data diperoleh menggunakan metodologi yang betul.

Teknik yang digunakan dipanggil pensampelan *Snowball sampling*. Hal ini disebabkan persampelan seperti ini membolehkan pengkaji mengumpul maklumat secara rawak daripada temu bual yang dijalankan dan ia membolehkan pengkaji mengumpul pelbagai maklumat dengan berkesan. Menggunakan teknik pengumpulan data ini, bertujuan untuk menyempurnakan maklumat yang diperlukan oleh pengkaji. Data sekunder yang digunakan adalah termasuk 3 kaedah iaitu temubual dengan pengumpul koleksi senjata tradisional, pemerhatian dan juga kaedah menangkap gambar di kawasan kajian yang dilaksanakan.

3.6.1 PEMERHATIAN

Pendekatan pemerhatian, menurut Moleong (2012), membolehkan pengkaji melihat, menilai, dan mengalami subjek kajian dengan lebih lengkap. Lokasi kajian hendaklah dicerap dan ditinjau terlebih dahulu sebelum kajian boleh dijalankan. Pendekatan ini bertujuan untuk menyediakan penyelidik untuk menjalankan lebih banyak penyelidikan. Untuk memastikan prosedur pengumpulan data kajian lapangan tidak terganggu, pemerhatian intensif diperlukan. Pengkaji menggunakan metodologi pemerhatian untuk mengkaji koleksi kepunyaan pemilik dan pengumpulnya, memerhati bagaimana mereka memelihara dan mengurus koleksi mereka. Pemerhatian ini dijalankan untuk mengumpul data yang diperlukan oleh pengkaji untuk kajian yang telah siap.

Semasa proses pemerhatian, pengkaji mendapati bahawa susun atur pemilik mungkin menggunakan banyak penambahbaikan. Hal ini berlaku kerana pengkaji mendapati bahawa senjata tradisional lain dan koleksi kerambit telah diletakkan di dalam satu bekas besi. Selain itu, pemerhatian juga dibuat di Muzium Beruas di Perak. Pengendalian kerambit mempunyai kebaikan dan keburukan, menurut penyelidik.

3.6.2 MENGAMBIL GAMBAR

Gambar-gambar pengkaji berfungsi sebagai dokumentasi penyelidikan yang telah dilakukan. Pandangan tentang bagaimana bahan yang digunakan dalam karya mengekalkan kandungan koleksi kerambit ini telah diperolehi oleh penyelidik. Ini akan melengkapkan lagi bukti penyelidikan penyelidik. Bagi menyokong kajian dan prosedur yang digunakan oleh pengkaji, pemerhatian dibuat semasa kerambit diselenggara. Mengikut kebijaksanaan konvensional, mengambil imej proses kajian penyelidikan boleh membantu penyelidik memahami prosedur yang diikuti dan teknik pemuliharaan yang digunakan untuk mengekalkan nilai warisan senjata kerambit.

3.6.3 TEMU BUAL

Menggunakan teknik temu bual, adalah mungkin untuk mengetahui bagaimana koleksi kerambit itu dijaga. Pengkaji boleh bercakap dengan konservator dan pemilik koleksi menggunakan kaedah ini, yang dianggap membantu untuk mengetahui lebih lanjut mengenai prosedur yang digunakan untuk menjaga kerambit ini. Disamping itu, ia juga dapat menambahkan sumber pengetahuan pengkaji dalam memulihara senjata tradisional Melayu yang tidak ternilai ini.

Temu bual yang dilakukan dalam kajian ini adalah simulasi dan berstruktur. Ini berikutan sekiranya soalan rasmi ini ditujukan kepada pihak yang menyelenggara koleksi kerambit ini, sukar untuk menerima data yang diperlukan.

Temu bual simulasi digunakan untuk mengumpul bukti yang boleh digunakan untuk menyandarkan data berstruktur. Kesimpulan yang dicapai akan membantu penyiasatan ini dalam mengumpul data yang berguna.

3.6.3 (a) Simulasi

Strategi temu bual simulasi melibatkan bertanyakan pertanyaan kasual tentang kajian yang akan datang. Pertanyaan yang dikemukakan menggunakan teknik ini biasanya terbuka dan tidak terlalu serius.

3.6.3 (b) Berstruktur

Kelebihan temu bual berstruktur ialah soalan telah dirancang dan disusun terlebih dahulu. Untuk mencapai objektif dan matlamat yang sesuai semasa menjalankan penyelidikan, soalan yang menggunakan strategi ini biasanya dilakukan untuk melihat penemuan yang konsisten.

3.6.4 KAEDAH MEREKOD

Merekod merupakan satu teknik yang memerlukan penyelidik untuk mencatat semua yang mereka dengar, lihat, tahu dan temui. Ini akan memudahkan penyelidik mengakses data awal dan menggunakannya jika lebih banyak rujukan diperlukan. Penggunaan buku nota adalah penting untuk projek penyelidikan. Ini adalah perlu untuk penyelidik memahami langkah-langkah yang membawa kepada, semasa, dan selepas penyelenggaraan kerambit. Pengkaji menggunakan kaedah merekod ini sebagai tambahan kepada yang lain untuk menjejaki data yang dikumpul.

3.7 RUMUSAN

Sebelum menjalankan kajian, teknik yang jelas adalah penting. Ini adalah supaya kualiti kajian dapat ditentukan dengan seberapa tepat prosedurnya digunakan untuk mencapai matlamatnya. Soalan kajian penyelidik. Penemuan kajian yang mempunyai kelemahan dan nilai yang tinggi perlu dihasilkan melalui kaedah yang betul dan sistematik. Pengkaji telah menerangkan metodologi kajian bagi pemuliharaan kerambit ini menggunakan pengetahuan tempatan dalam bab ini.

BAB 4

DAPATAN KAJIAN

4.0 PENGENALAN

Dalam bab ini akan menerangkan serba sedikit berkenaan tentang susur galur senjata kerambit, menerangkan berkenaan cara pengurusan menurut pengetahuan masyarakat tempatan dan cara pengurusan menurut pengetahuan yang dijalankan di muzium. Dapatan kajian ini diperoleh daripada proses pemuliharaan dan pemeliharaan senjata kerambit yang dimiliki oleh pengetahuan masyarakat tempatan.

4.1 SEJARAH KERAMBIT

Menurut Mohd Kassim (1999), budaya kerambit Melayu yang menggambarkan bagaimana kerambit digolongkan dalam masyarakat Melayu sehingga menjadi senjata yang mempunyai persepsi yang berbeza terhadap pembuatan, penggunaan serta pemakaian adalah seni persenjataan yang menggunakan kerambit.

Hal ini berlaku kerana, pada masa dahulu, kerambit digunakan untuk mempertahankan diri, tetapi pada masa kini, ia hanya digunakan sebagai simbol dalam upacara pencak silat.

Di samping itu, reka bentuk kerambit membezakannya daripada senjata tangan lain dari segi pengeluaran. Ini boleh dilihat pada panjang atau pendek lengkung yang terdapat pada bilah kerambit.



Gambar 4.1.a menunjukkan seluruh bahagian terdapat pada senjata kerambit.





Gambar4.1.b menunjukkan perbezaan bilah dan jenis senjata kerambit.

4.2 PENGURUSAN KOLEKSI

Kerja pengurusan koleksi melibatkan penggunaan bahan khusus berdasarkan jenis komoditi yang digunakan setiap hari atau simpanan untuk mengekalkan kualiti barangan yang digunakan. Aktiviti berkaitan pengurusan kutipan bukanlah perkara baru sama ada melalui individu atau organisasi, mereka dimasukkan ke dalam penjagaan asas kurator sepanjang masa. Pengkaji mengumpul maklumat tentang teknik pengurusan koleksi yang digunakan untuk memelihara keaslian kerambit ini melalui penyelidikan yang dilakukan. Dengan melihat dan bertanya soalan yang boleh dijawab oleh pemilik koleksi kerambit tersebut, pengkaji telah mengumpul data.

Pengurusan koleksi ini juga bertujuan untuk mencegah kebakaran, kecurian, vandalisme, dan bencana dengan memberikan penjagaan yang sewajarnya bagi setiap koleksi kerambit yang disimpan. Perkara ini boleh berlaku tanpa amaran, dan ianya boleh disimpulkan sebagai langkah pencegahan sekiranya perkara tersebut berlaku.



Gambar 4.2.1.a Menunjukkan pelbagai jenis koleksi senjata kerambit.

4.2.2 Proses Penjagaan.

Berkat pengetahuan tempatannya, Encik Shahrudin Bin Man telah menguruskan penyimpanan senjata kerambitnya dengan menyimpannya di dalam peti besi besar yang telah diketepikan khusus untuk tujuan itu. Terdapat beberapa jenis kerambit yang disimpan di dalam peti besi untuk menjaga senjata kerambit. Encik Shahrudin mendakwa kerana senjata kerambit ini sangat berharga, ia tidak mahu dipandang atau dilihat oleh orang lain.

Senjata kerambit ini telah disimpan di dalam peti besi setinggi 4 kaki dengan lebar 2 kaki, berdasarkan pemerhatian pengkaji. Ia selamat dan mengandungi sehingga empat tingkat yang boleh memuatkan senjata dan belati.

Senjata kerambit yang dipamerkan didalam almari besi tersebut disusun secara mendatar dengan dibantu pemegang pada bahagian lantai almari. Penyusunan senjata- senjata Melayu ini disusun mengikut tahap dan jenis senjata tersebut termasuklah senjata seperti kerambit, keris, pedang dan senjata tradisional yang lain.



Gambar 4.2.1.b menunjukkan almari besi tersimpan koleksi senjata kerambit.



GGambar4.2.1.c Menunjukkan almari besi yang menyimpan serta mempamerkan senjata tradisional Melayu.

4.3 PROSES PEMBERSIHAN

Terdapat banyak pandangan atau cara tentang pendekatan yang diambil dalam prosedur pembersihan kerambit. Menerusi Kitab Tamadun Melayu (2019), Pembersihan kerambit ini telah dibincangkan dengan teknik saintifik. Pembersihan kerambit ini perlu dilaksanakan adalah bertujuan untuk mencuci bilah kerambit yang telah mengalami proses pengaratan. Proses pengaratan ini berlaku adalah merupakan tindak balas besi dengan persekiran seperti udara dan juga kehadiran air. Oleh hal yang demikian, pemilik senjata seperti senjata kerambit mesti tahu cara atau kaedah dalam menangani masalah tersebut. Keberhasilan dalam memelihara serta memelihara senjata kerambit ini merupakan satu nilai yang tidak terhitung jumlahnya kepada sang pemilik yang tahu akan nilai warisan senjata tradisional Melayu.

4.3.1 Masa yang tepat memandikan kerambit.

Dari perspektif saintifik, kerambit ini biasanya dimandikan setahun sekali atau mengikut keperluan. Kerana bimbang kerambit mereka mungkin patah dan meninggalkan kerosakan pada bilah kerambit, pemilik senjata kerambit kerap mengelak daripada merendam senjata mereka. Kerana perkara di atas, memadailah pemilik senjata kerambit ini sesekali mencuci senjata mereka setiap tahun.

Selain itu, hanya senjata kerambit yang mengalami pengaratan yang serius akan tertakluk kepada prosedur rawatan. Prosedur pembersihan senjata kerambit ini mempunyai tatacara tertentu yang ditetapkan oleh pemiliknya untuk dipatuhi. Adalah penting untuk menjaga adab dalam menangani masalah senjata kerambit ini dengan betul, yang bermaksud tidak menggenggam pangkal hulu kerambit dan meletakkan bilah pada tapak tangan. Hal ini dikatakan demikian, adalah kerana permukaan tapak tangan mempunyai serta mengandungi asid yang boleh mempercepatkan proses pengaratan berlaku seterusnya menyebabkan kerosakan yang serius pada bilah kerambit tersebut.

Secara keseluruhannya, bulan pertama kalendar Islam, iaitu bulan Muharram adalah tarikh tepat upacara pemandian kerambit ini dilakukan. Bulan itu dipilih memandangkan ia adalah tahun baharu dan ia mudah diingati kerana kalendar lama yang teratur lebih sukar untuk dikesan berbanding yang ditemui sekarang. Pemilik kerambit akan menetapkan hari dan masa tertentu pada masa hadapan untuk melaksanakan proses pembersihan senjata kerambit apabila telah tiba masa yang sesuai.

4.3.2 Prosedur pemandian kerambit.

Dari sudut saintifik, pembersihan senjata kerambit ini melibatkan penggunaan pelbagai teknik, salah satunya pemandian kerambit. Ia diperkukuhkan dengan menjalankan prosedur penjagaan kerambit di sestengah kawasan. Walau bagaimanapun, senjata kerambit yang digunakan adalah merupakan jenis yang sama.

4.3.2. a) Proses Pemilihan Keris

Pada dasarnya, tidak semua jenis kerambit dikendalikan. Hanya jenis senjata kerambit berkarat pada bilahnya dipilih untuk menjalani prosedur rawatan.

b) Proses Melerai Komponen Kerambit

Menurut kenyataan di atas, kepala hulu kerambit dan sarungnya dikeluarkan dari kerambit. Yang tinggal hanyalah komponen; bilah keris, bagaimanapun, tidak telanjang kerana ia masih perlu dibersihkan.

c) Proses Merendam Bilah Kerambit

Biarkan bilah kerambit direndam selama satu malam, bilah kerambit yang telah siap dileraikan pakaiannya akan berendam dalam tempoh yang ditetapkan. Larutan rendaman ini mengandungi air, kapur, mengkudu, nanas, dan kelapa tua. Juzuk penyelesaian adalah berasid secara semula jadi. Apabila merawat besi ini, terdapat beberapa faktor utama yang perlu dipertimbangkan.

Yang pertama ialah larutan asid organik yang mengandungi bahan yang disebutkan di atas. Asid ini telah menghasilkan pelbagai larutan berasid yang boleh digunakan untuk menghilangkan lapisan karat dari bilah kerambit. Kerana kualiti hakisannya yang sederhana, asid organik ini digunakan dalam proses rawatan untuk mengurangkan kemungkinan hakis berlaku pada bilah kerambit. Di samping itu, sumber tambahan asid organik, seperti tumbuhan yang digunakan secara tradisi masyarakat Melayu.

Tambahan pula, antioksidan yang terdapat dalam nanas, termasuk sebagai vitamin C, katekin, betakaroten, dan sebatian fenolik, boleh menghentikan pengarat pada bilah kerambit daripada berkarat dalam air. Karat ini memerlukan lembapan dan oksigen dalam udara untuk wujud. Antioksidan mungkin boleh menghentikan karat kerambit ini secara teori dengan agak cepat.

Ejen chelation adalah yang seterusnya. Di mana bahan ini boleh membantu untuk mengikat ion logam. Faedah ini menjadikan bahan pengkelat mampu meningkatkan kadar logam larutan ion dan menghapuskan kesan karat pada bilah kerambit. Ion logam mudah larut dalam air apabila agen pengkelat dilarutkan di dalamnya. Kesimpulannya, karat boleh larut dalam lebih banyak air daripada biasa dan merosot dengan cepat dari semasa ke semasa.

d) Proses Pembersihan Kerambit

Mengikuti prosedur rendaman, kotoran yang sebelum ini dibersihkan dengan agen yang kasar disental pada bilah keris. Berus gigi, lidi dan sabut kelapa adalah beberapa contoh bahan yang digunakan. Satu pendekatan membersihkan kerambit adalah dengan menggosok, kutil, atau menggunakan prosedur lain yang membolehkan bilah dibersihkan. Terdapat prosedur yang dikenali sebagai Keris Proses Mewarangi yang datang sebelum peringkat seterusnya.

Pendekatan ini bertujuan untuk menghapuskan prestij. Namun begitu, keris mewarangi adalah proses yang sangat berbahaya yang mengandungi bahan beracun, oleh itu kaedah ini jarang digunakan pada masa kini. Selain itu, matlamatnya bukan lagi untuk menikam. Sebab perkara kedua ialah bahan yang diperlukan untuk meneruskan.

e) Proses Pembilasan Kerambit

Proses seterusnya dalam sudut saintifik ialah kerambit akan dibilas dengan air supaya kotoran keluar dari bilah kerambit yang berkarat.

f) Proses Penyiraman Kerambit

Bilah kerambit akan disiram air rendam 7 jenis bunga yang berbeza jenis dan ton warna. Ini dilakukan dengan mandi bunga yang boleh menyucikan sisa asid organik dan bahan lain dalam proses sebelumnya.

Ia akan menghilangkan bau dari bilah kerambit dan mengembalikan asid kepada keadaan sebelumnya. Menyiram bilah keris ini akan menyebabkan ia akan menonjolkan sifat elegan dan cantik pada bahagian bilah kerambit.

f) Proses Pengelapan Bilah Kerambit

Bilah kerambit akan dilap dengan menggunakan lebih kain untuk menghilangkan kelembapan air yang tinggal pada bilah kerambit. Perlu diingatkan bahawa mengelap sangat tidak digalakkan kerana ia boleh meninggalkan bulu atau benang pada bilah kerambit selepas itu. Oleh hal yang demikian, pemilihan kain yang licin serta kalis air amat digalakkan dalam proses mengelap kerambit.

h) Proses Pengeringan Bilah Kerambit

Walaupun sebelum ini bilah kerambit dibersihkan dengan menggunakan kain. Namun, bilah kerambit itu agak basah. Dalam hal ini, pendekatan prosedur tradisional adalah dengan menjalankan proses mengasap kerambit menggunakan asap dari sumber kemenyan untuk mengeringkan keris ini. Pemilihan kemenyan dibuat kerana ia memelihara dan menyelitkan aroma bilah kerambit di samping mengeringkan kerisi. Dengan menggunakan kemenyan ini, anda boleh mengelakkan bahaya selanjutnya pada bilah kerambit dengan menjauhkan serangga dan haiwan lain daripadanya melalui aroma yang dihasilkannya. Kemenyan mempunyai keupayaan untuk melindungi kerambit daripada mikroorganisma yang mempercepatkan proses pengoksidaan logam pada bilah.

i) Proses Menyapu Minyak Pada Kerambit

Menyapu sedikit minyak pada bilah kerambit bertujuan melincirkan serta mengelakkan sebarang tindak balas pada bilah, seperti pengewapan, sehingga kerambit boleh mengalami kerosakan dan karat. Cadangan yang diperoleh dari perspektif saintifik ialah minyak enjin harus digunakan sebagai pelincir. Minyak mesin jahit adalah petroleum hidrokarbon, itulah sebabnya ini dikatakan. Mana-mana bahan di sekelilingnya kurang memberi kesan ke atasnya. Minyak pelincir mesin juga mengandungi komponen minyak anti karat.

Tambahan pula, minyak pelincir untuk mesin jahit ini berfungsi untuk melindungi logam daripada oksigen dan kelembapan bawaan udara, kerana haba yang dijana semasa proses pengasapan tidak mencukupi untuk memberikan lapisan perlindungan yang lengkap. Selain itu, salutan minyak mesin jahit membantu memelihara integriti bilah logam dan mengekalkan bilah warna kerambit. Tambahan pula, semasa proses infusi, pelincir mesin jahit ini juga boleh melarutkan sedikit zarah kemenyan pada bilah kerambit. Kemenyan akan mempunyai kesan lapisan rata.

j) Proses Memakaikan Pakaian Kerambit

Proses pemakaian kerambit adalah proses mencantumkan bahagian hulu perlu dicantumkan semula pada bilah, dan bilah akan diletakkan di dalam sarung seperti yang dilihat sebelum ini apabila kerambit berpakaian lengkap.

k) Proses Menyelimuti serta Mengikat Kerambit

Apabila kerambit itu disediakan untuk berpakaian, ia akan dibalut dan diikat dengan hulu kerambit dan sarung kerambit dengan kemas supaya bilah keris terjaga dalam sarungnya. Ini bertujuan untuk menjadikan kerambit lebih kecil. Ini juga akan memberi manfaat kepada kerambit dari segi pengekalan bau, kerana aromanya dapat melindungi mata kerambit daripada kerosakan seperti pengaratan.

l) Proses pembacaan doa

Proses ini adalah merupakan proses pembacaan doa bertujuan untuk menjaga senjata kerambit dengan sempurna dengan pembacaan ayat doa daripada Al- Quran.

4.3.3 Prosedur Pembersihan Senjata Kerambit Kearifan Tempatan

Pengkaji juga telah mengetahui bagaimana informan utama iaitu kebijaksanaan tempatan menggunakan pendekatan pembersihan untuk menjalankan proses pemuliharaan senjata kerambit yang mereka miliki. Tujuan pembersihan senjata kerambit ini adalah untuk mengelakkan kemudaratan senjata dan mengekalkan keasliannya. Kerosakan berkarat adalah isu lazim dengan jenis senjata kerambit ini. Oleh itu, terdapat pelbagai jenis bahan yang telah digunakan oleh pemilik koleksi senjata kerambit ini dalam menjaga kerambitnya dalam kaedah pembersihan.



4.3.1.a Gambarajah menunjukkan bahan bagi tujuan pembersihan kerambit menggunakan air kelapa tua.

4.3.3.1 Proses Pembersihan Komponen Kerambit

Air kelapa pertama adalah salah satu bahan yang diperlukan untuk pembersihan ini. Air kelapa tua, atau air (nyor kotey) seperti yang diketahui masyarakat, adalah air kelapa yang digunakan dalam prosedur pembersihan ini. Air Kelapa tua ini berasal daripada kelapa tua, iaitu kelapa tua. Sebab kelapa tua ini dipilih kerana air kelapanya mempunyai kandungan asid yang tinggi. Oleh itu, adalah penting untuk membuang segala kesan karat senjata kerambit dengan menggunakan air kelapa tua.

Seterusnya, media atau bekas diperlukan untuk proses rendaman kerambit ini. Media rendaman ini menggunakan batang buluh. Bilangan batang buluh yang diperlukan bergantung pada saiz bilah kerambit yang ingin di baik pulih. Sebagai contoh, media saiz buluh yang pendek dapat memadai dengan saiz bilah kerambit yang pendek. Manakala buluh yang panjang diperlukan untuk merendamkan bilah kerambit yang panjang.



4.3.1.b Gambar rajah menggambarkan buluh yang sudah ditebuk dan lanjut ke proses rendaman.

Proses rendaman adalah prosedur seterusnya. Kerambit yang hendak direndam dalam proses ini akan diletakkan di dalam batang buluh yang telah dipangkas mengikut saiz kerambit. Untuk proses rendaman, air kelapa tua kemudiannya akan diletakkan pada batang buluh yang mengandungi kerambit.

Langkah seterusnya ialah mengisi buluh dengan kerambit dan air kelapa tua. Ini akan ditenggelami selama dua malam untuk menyebabkan karat pada kerambit terhakis dan akhirnya hilang.



4.3.1.c Gambar rajah menggambarkan proses rendaman menggunakan air kelapa tua bagi senjata kerambit yang telah mengalami pengaratan.

Kerambit itu akan dikeluarkan dari batang buluh yang disaluti air kelapa tua selepas dua malam direndam. Kerambit akan dibersihkan terlebih dahulu dengan cara dibilas dengan air putih dan kemudian menggunakan habuk sabun. Seterusnya, bilah kerambit akan digosok menggunakan berus sabut yang berhujung halus. Bagi memelihara martabat (ukiran) pada kerambit, perlu mengurut perlahan-lahan.

Kerambit ini akan dilap dengan kain sehingga benar-benar kering setelah dibersihkan dan dibersihkan dengan air. Bilah kerambit, kemudiannya akan dibiarkan kering di bawah sinar matahari. Bilah kerambit akan kering selama satu jam, atau sehingga ia benar-benar kering. Selepas itu, akan diwangikan dengan minyak wangi apabila keris ini telah kering. Minyak wangi ini mesti digunakan secara merata pada bilah kerambit. Akhir sekali, sarung kerambit akan dipakaikan supaya bilah kerambit didalam sarung tersebut akan dipelihara.



4.3.1.e Gambar rajah menggambarkan bilah kerambit dibiarkan untuk dikeringkan.

4.3.3.2 Proses Membersihkan Hulu dan Sarung Kerambit

Bahagian pangkal hulu dan sarung ini berfungsi sebagai penutup senjata kerambit atau sebagai unsur hiasan. Bagi mereka yang gemarkan kekemasan pada kerambit mereka, bahagian ini dihasilkan daripada jenis kayu yang mereka gemari. Kayu koka, kayu jati, dan jenis kayu lain menjadi alternatif.



Gambar rajah 4.3.2.a menggambarkan hulu serta sarung kerambit.

Mengelap dengan kain adalah langkah pertama dalam membersihkan hulu atau sarung. Fabrik ini digunakan untuk mengelap sebarang habuk yang mungkin terdapat pada permukaan kayu. Selepas itu, ia akan disemur dengan penyembur jernih untuk menghasilkan kesan kilat pada permukaan kayu. Selain itu juga, proses kekemasan ini turut menggunakan cara semburan shellac juga boleh digunakan. Encik Shahrudin Bin Man mendakwa bahawa walaupun penamat sebenarnya adalah sejenis aplikasi, beliau telah mengubah suainya untuk mempercepatkan proses. Selepas itu, bahagian hulu sarung ini akan kering di bawah sinar matahari selama tiga puluh minit. Bahagian hulu kerambit akan kelihatan berkilat selepas kering dan bersedia untuk dicantumkan semula pada bilah kerambit yang telah sempurna.



4.3.2.b Gambar rajah menggambarkan jenis semburan kekemasan pada bahagian hulu dan sarung kerambit.

4.4 PENGJAGAAN KOLEKSI KERAMBIT

Pengkaji akan menjelaskan dengan lebih terperinci tentang dapatan kajian yang telah dicapai semasa mengumpul data lapangan dalam bahagian ini. Pengkaji telah memahami dan mempunyai maklumat berkenaan kefahaman masyarakat setempat dalam merawat senjata kerambit. Pengkaji telah memilih pengumpul senjata Melayu tradisional untuk dijalankan sesi temu bual yang terdiri lima informan kesemuanya. Beberapa teknik temu bual telah digunakan terhadap informen ini bagi pengkaji memahami dan memungut data di lapangan.

Pengkaji menggunakan pelbagai strategi untuk menjalankan temu bual, antaranya mengisi Borang Google, menghubungi pemberi maklumat melalui WhatsApp, dan melakukan temu bual secara bersemuka. Bagi mengelakkan penipuan dalam kajian, pengkaji menggunakan beberapa teknik untuk mendapatkan maklumat yang tepat secara terus daripada informen. Melalui cara ini juga, informen bersetuju dengan pendekatan yang dicadangkan kerana, walaupun tidak bekerja dalam sektor tersebut, mereka berasa selesa menggunakannya.

Bilangan	Nama Informen	Umur	Tarikh Temubual	Kod Informen
1	ENCIK SHAHARUDDIN BIN MAN	78	25/11/2023	INFORMEN 1
2	ENCIK ABDUL MAZIN BIN ABDUL JAMIL	55	30/11/2023	INFORMEN 2
3	ENCIK NIK AZRIN BIN NIK TAHIR	34	6/12/2023	INFORMEN 3
4	ENCIK HADIKA BIN HALIM	57	6/12/2023	INFORMEN 4

Jadual 4.0 Menunjukkan butiran- butiran maklumat informen yang telah dilaksanakan sesi temu bual.

4.4.1 Informen Kedua

Pengkaji telah melaksanakan sesi menemu bual pemilik dan pembuat koleksi senjata kerambit di kediamannya di Kampung Padang Changkat, Bukit Chandan 3300 Kuala Kangsar, Perak ,beliau telah memberi maklumat kepada pengkaji. Pemilik koleksi ini dikenali dengan nama Pak Mazin keris oleh masyarakat sekitar Kuala Kangsar. Pak Mazin mendakwa beliau telah mengumpulkan beberapa jenis kerambit pada era zaman mudanya, sebelum menjual semua yang dimilikinya kira-kira 12 tahun lalu. Oleh kerana beberapa pihak berminat untuk membeli senjata kerambit beliau dengan kadar harga yang tinggi, beliau iaitu Pak Mazin

terpaksa melepaskan koleksi kerambit diatas kekangan kewangan. Atas permintaan peribadi pemilik koleksi senjata kerambit iaitu Pak Mazin merahsiakan anggaran nilai harga koleksi yang beliau telah jual, oleh hal yang demikian, beliau tidak mendedahkan kepada pengkaji.

Beliau kini hanya memiliki 3 jenis kerambit yang berbeza saiz dan jenis, beliau mempamerkan koleksi senjata kerambit untuk menghias rumahnya. Pak Mazin meletakkan dan menyorokkan senjata kerambit di dalam almari semasa mereka tidur, dan kemudiannya dibalut dengan kain kuning. Ini adalah bagaimana pengurusan dilakukan. Teknik penyimpanan kerambit ini mengekalkan kualiti dan keselamatan pada bilah kerambit. Senjata kerambit ini boleh rosak dan membahayakan ahli keluarga yang lain jika diletakkan dalam keadaan berselerak. Oleh hal yang demikian untuk memudahkan pemilik mengenal pasti barang yang disimpannya, objek itu dibalut dengan kain kuning untuk memudahkan pengecaman.

Seterusnya kaedah pembersihan yang dilakukan oleh pemilik kerambit ini adalah untuk membersihkan dengan kain kering sahaja. Perkara ini kerana, dia tidak mahu permukaan luar kerambit itu berhabuk dan ia sentiasa kelihatan bersih. Bagi bahagian bilah, pemilik koleksi senjata kerambit ini telah menggunakan limau atau air perahan limau pada bilah kerambit. Langkah ini untuk membuang bahan buangan berkarat pada bilah kerambit kemudian dicuci dengan air bersih.

Bilah kerambit perlu dikeringkan sehingga ia benar-benar kering. Selepas itu, proses memasang semula hulu dan sampir pada senjata kerambit. Pendekatan yang diambil oleh pemilik koleksi senjata ini adalah berdasarkan fahaman dan pengetahuan beliau tentang kendalikan kerambit ini. Senjata kerambit yang disimpan oleh Pak Mazin dikenali dengan jenis kerambit minang, kerambit kuku maung dan lawi ayam.



Gambar rajah 4.4.1.a menunjukkan koleksi kerambit yang disimpan oleh Pak Mazin selaku informan kedua.

4.4.2 Sumber Maklumat Ketiga

Pengkaji mendapatkan maklumat dari sesi temu bual yang telah dijalankan kepada pengumpul senjata tradisional oleh seorang rakan yang telah berjinak-jinak dalam masa setahun yang lalu, beliau telah memiliki satu koleksi senjata Kerambit. Beliau yang bernama Encik Nik Azrin bin Nik Tahir yang menetap di Lot 17801, Jalan Semangat 2, Titi Gantong 32600 Bota, Perak. Beliau ada menyatakan beliau mempunyai koleksi senjata kerambit akan

tetapi beliau tidak tahu akan jenis dan cara penggunaan senjata tersebut. Setelah diamati dan dikaji oleh pemilik dan pengkaji bahawa jenis kerambit yang disimpan oleh Encik Nik Azrin adalah merupakan jenis kerambit kuku harimau. Memandangkan kerambit itu milik pusaka dari peninggalan orang tua beliau, oleh hal yang demikian beliau mengambil amanah dan bertanggungjawab memelihara koleksi kerambit ini.

Disebabkan kepentingan menjaga perasaan pemberi maklumat, pengkaji memilih untuk tidak menyoal tentang asal usul kerambit tersebut. Encik Nik Azrin hanya mempunyai serta memelihara sebilah kerambit kuku harimau sahaja.

Cara perolehan kerambit ini pada dasarnya adalah hadiah dari orang dahulu, dan sebab beliau mengekalkan koleksi senjata kerambit ini adalah rasa ingin tahu dan keinginannya untuk ilmu tentang senjata tradisional masyarakat Melayu. Informan telah disoal oleh pengkaji berkenaan penjagaan yang beliau lakukan menurut Encik Nik Azrin, beliau menyimpan koleksi senjata kerambit di dalam almari. Untuk memastikan kerambit disimpan dalam keadaan baik, ia dibalut dengan tuala bersih.

Beliau mendakwa bahawa tiada perbezaan dalam cara beliau menyimpan barangan antiknya berbanding dengan cara beliau menyimpan kerambit ini. Walaupun, beliau tidak memberikan pembersihan menyeluruh kepada bilah kerambit sebagai sebahagian daripada penyelenggaraannya.



Gambar rajah 4.4.1.b menunjukkan koleksi kerambit warisan keluarga yang Encik Nik Azrin.

Proses dan kaedah merendam bilah kerambit yang mengalami kerosakan dari aspek berlakunya proses pengaratan bilah kerambit. Proses ini dimulakan dengan menggunakan limau untuk membersihkan bilah kerambit. Selepas itu, gunakan arang untuk menggosok kawasan yang berkarat sehingga hilang. Selepas itu, air bersih digunakan untuk membersihkan sisa-sisa karat yang terdapat pada permukaan bilah kerambit. Akhir sekali, gunakan sumber haba iaitu daripada alat pengering rambut untuk menyejat sebarang air yang terdapat dari bilah, dan seterusnya disapukan minyak untuk menghentikan pengaratan daripada berlaku dengan cepat.

Mengikut pengetahuan Encik Nik Azrin, memang seperti kearifan pengetahuan beliau tentang penjagaan senjata kerambit. Pengendalian bahan dan elemen yang digunakan adalah mengikut pengetahuannya, Encik Nik Azrin menggunakan bahan- bahan seperti minyak, arang, kertas pasir, air mineral atau air tulen, kemenyan, dan pengering rambut.

Informan ini hanya melaksanakan proses pembersihan kerambit setahun sekali sahaja, iaitu pada awal Muharram bulan pertama dalam kalendar Islam. Ini disebabkan oleh fakta bahawa beliau akan dapat melihat bilah kerambit beliau, tidak kira sama ada berkarat telah

berlaku atau tidak. Senjata kerambit ini tidak akan dibersihkan jika tiada berlaku proses pengawatan. Hal ini disebabkan, proses pembersihan yang acap kali dilaksanakan dapat menjejaskan struktur dan keadaan asal kerambit. Justeru itu, kearifan tempatan daripada informan ketiga ini amat sesuai dengan cara pengendalian dan pembersihan koleksi kerambit beliau.

Menurut Encik Nik Azrin lagi, beliau mempelajari dan menuntut ilmu dalam penjagaan koleksi kerambit ini daripada tukang besi yang menghasilkan senjata kerambit. Pengaplikasian apabila beliau belajar dengan pakar besi dalam penjagaan kerambit ini diterapkan pada koleksi kerambit beliau.

Cadangan yang boleh dilaksanakan menurut Encik Nik Azrin yang mana merupakan informan ketiga dalam kajian ini. Beliau telah menawarkan idea atau cadangan berkenaan pengendalian koleksi senjata kerambit ini. Secara khusus, beliau menyatakan bahawa adalah penting untuk menjaga senjata kerambit dan mengelakkan perkara yang boleh berlakunya aktiviti- aktiviti khurafat seperti membaca mantera, kerana ini bertentangan dengan ajaran Islam dan harus dielakkan oleh orang yang menganuti agama Islam. Selagi tidak bertentangan dengan akidah Islam, kaedah penjagaan kerambit secara tradisional mahupun moden boleh digunakan. Adalah penting untuk memahami rasional di sebalik keperluan khusus dalam penjagaan dan pengekalan senjata kerambit kerana ianya berbeza berbanding dengan jenis persenjataan lain.

4.4.3 Sumber Maklumat Keempat

Dengan mengesan responden keempat, pengkaji telah dapat mengumpul maklumat lanjut berkaitan fokus kajian iaitu kearifan tempatan dalam penyelenggaraan koleksi senjata termasuk senjata kerambit ini. Temu bual bersama bekas pemilik koleksi senjata kerambit ini telah dijalankan oleh pengkaji. Responden keempat yang tinggal di Kampung Sungai Kerang,

Mukim Sungai Durian 36000 Teluk Intan Perak, informan keempat ini bernama Encik Hadika Bin Halim. Senjata kerambit yang dimiliki beliau adalah dari harta pusaka.

Beliau menyatakan bahawa beliau sebelum ini cukup berminat untuk memiliki senjata kerambit untuk koleksi peribadinya hanya dalam jumlah yang sederhana. Beliau juga ada menerima senjata kerambit ini sebagai hadiah daripada seseorang ketika beliau masih muda.

Jumlah kerambit yang telah disimpan oleh responden keempat ini adalah sebanyak 3 bilah kerambit. Menurut informan keempat iaitu Encik Hadika telah menyimpan koleksi senjata beliau dengan cara beliau membalut badan senjata menggunakan perca kain bersih lalu disimpan di dalam almari kayu didalam bilik tidur beliau. Encik Hadika Ini menyatakan senjata kerambit terbabit tidak boleh diletakkan di tempat yang mudah diakses oleh kanak-kanak. Hal ini kerana, ia merupakan senjata yang kecil serta mempunyai bilah yang tajam yang boleh mengakibatkan kecederaan yang parah sekiranya terlalai. Oleh itu, Encik Hadika mengambil pendekatan yang serius bagi menjamin keselamatan terutama anak kecil yang perlu dijaga serta dipantau.

Encik Hadika menggunakan air perahan limau nipis sebagai sebahagian daripada teknik pembersihannya. Penggunaan air limau nipis ini adalah merupakan satu kaedah pembersihan yang digunakan masyarakat Melayu tradisional dahulu. Kandungan air limau nipis ini mengandungi asid urik yang membantu interaksi dalam menghilangkan kesan karat pada bilah kerambit. Menurut Encik Hadika menyifatkan teknik rendaman ini dilaksanakan dalam tempoh semalaman. Bilah kerambit akan direndam sepanjang malam, kemudian dibersihkan dengan air tawar, dikeringkan sehingga betul-betul kering daripada unsur air, dan kemudian dimasukkan semula ke dalam almari untuk jangka masa yang telah ditetapkan. Koleksi senjata kerambit ini dibersihkan Encik Hadika sebulan sekali pada masa ini.

Encik menyatakan senjata kerambit perlu dijalankan pembersihan kerambit Ini adalah kerana senjata kerambit merupakan simbolik Melayu yang keunikannya harus dijaga. Membersihkan kerambit ini juga mengajar pemiliknya untuk sentiasa berhati-hati ketika bekerja dan sentiasa bertimbang rasa terhadap persekitaran.

Kerambit pada Encik Hadika ini dibaik pulih serta dikumpul antara sebab lain untuk tujuan perlindungan. Dia menyatakan ini kerana dia percaya bahawa melindungi orang di sekeliling dan diri sendiri daripada bahaya tidak mengambil kira masa yang digunakan untuk membuat persediaan.

4.5 GALERI SENJATA DI MUZIUM ISTANA JAHAR, KOTA BHARU KELANTAN

Sebuah muzium yang mengumpul artifak dan maklumat sejarah tentang negeri Kelantan yang dikenali dengan nama Muzium Adat Istiadat, atau Istana Jahar. Muzium Istana Jahar ini telah ditukar menjadi muzium pada awal tahun 1981 dan telah beroperasi sejak itu.

Istana Jahar, hari ini dikenali sebagai Muzium Adat Istiadat Diraja Kelantan, telah dibina pada tahun 1887 sebagai rumah diraja Raja Bendahara Long Kundor semasa pemerintahan Sultan Muhammad II.

Pokok Jahar yang tumbuh subur pada zaman itu telah membawa nama gelaran kepada nama Istana Jahar. Pembinaan dinding dan lantai Istana Jahar ini menggunakan sumber kayu tropika yang telah diukir dan digilap, bagi tujuan melengkapkan binaan kayu indah yang terdapat pada bangunan itu. Istana Jahar telah ditukar nama kepada Muzium Istiadat Diraja Tradisional Kelantan pada tahun 1981, dan pada masa ini ia merupakan salah satu destinasi perlancongan untuk pengunjung yang datang untuk melihat keindahan bumi Kelantan yang turut dikenali dengan nama negeri Cik Siti Wan Kembang.

Istana Jahar menampilkan pelbagai jenis koleksi antaranya adalah merupakan koleksi alat memasak, barang kemas dan kutleri, serta pakaian raja. Selain itu, maklumat mengenai amalan diraja yang bersejarah termasuk perkahwinan, melahirkan anak, berkhatan, pengebumian, cukur jambul, memberi makan dan mandi dipamerkan bagi tujuan memberi tontonan kepada masyarakat umum di luar sana.

Selain itu juga, galeri senjata tradisional seperti lembing, kelewang, badik, dan juga kerambit dipamerkan di galeri senjata melayu Istana Jahar. Terdapat maklumat tambahan tentang penyelenggaraan dalam memelihara peralatan senjata melayu tradisional di galeri ini. Bagi sudut luar atau disekeliling Istana Jahar tersebut turut dipamerkan adalah seperti perahu patawali, perahu diraja Kelantan dan kereta- kereta vintaj.

Seterusnya, diperkarangan Istana Jahar terdapat satu yang dinamai dengan Platform Diraja, iaitu sebuah gazebo yang terletak di dalam kompleks Istana Jahar, berfungsi sebagai lokasi untuk upacara mandi sebelum perkahwinan diraja.



Gambar rajah 4.1.5.a menunjukkan gambar pengkaji sedang berada di pintu Muzium Adat Diraja atau mudah dikenali dengan nama Istana Jahar.

4.5.1 Cara Pengurusan Galeri Senjata Tentang Koleksi Senjata Kerambit

Maklumat berkenaan pengurusan koleksi senjata kerambit di galeri senjata Istana Jahar telah diteliti dan dikaji oleh pengkaji. Langkah yang diambil adalah dengan menghubungi kakitangan yang terlibat di Muzium Adat Istiadat Istana Jahar. Untuk proses pengumpulan maklumat mengenai pengurusan koleksi kerambit di bahagian galeri senjata Istana Jahar penyelidik telah menghubungi kakitangan tertentu yang bekerja di Muzium Istana Jahar bagi mendapatkan sumber perhubungan atau nombor pegawai yang menyelia galeri tersebut.

Tujuan utama pengkaji adalah bagi menjalankan satu sesi temu bual iaitu pihak kakitangan Muzium itu sendiri mewakili informan kelima berkenaan cara atau pendekatan pihak Muzium dalam mengawal koleksi senjata kerambit yang terdapat dalam galeri mereka. Pengkaji telah mendapat akses perhubungan bersama Encik Azrul Hisham Bin Azrul iaitu merupakan kakitangan merangkap pembantu penyelia di Muzium Istana Jahar bagi mempersudahkan kajian yang dilaksanakan oleh pengkaji berdasarkan kearifan yang beliau miliki.

Penyelidik mengemukakan pertanyaan tentang prosedur pengurusan koleksi yang telah dijalankan oleh pihak Muzium memandangkan Muzium Istana Jahar ini mempunyai galeri senjata terendiri khususnya senjata Melayu tradisional. Persoalan yang diajukan oleh pengkaji adalah berkenaan penyimpanan jenis kerambit yang terdapat dalam galeri senjata Istana Jahar. Galeri senjata ini menempatkan hampir 200 jenis senjata melayu tradisional yang berbeza dan 15 jenis bilah kerambit boleh ditemui di dalam galeri tersebut. Galeri ini menampilkan lapan jenis koleksi kerambit yang berbeza. Kuku harimau, Kuku helang, Lawi ayam, Minang, Sumbawa, Kuku hanoman, dan jenis kerambit Kuku bima adalah beberapa jenis kerambit. Koleksi kerambit ini semuanya dipamerkan di dalam bilik pameran galeri senjata Istana Jahar.

Koleksi kerambit di galeri senjata Istana Jahar ini ada cara perolehan pembelian daripada pembekal kerambit. Selain itu, dengan cara perolehan melalui hadiah dan pinjaman daripada individu tertentu yang memiliki senjata kerambit yang merupakan senjata istimewa masyarakat Melayu.

Apabila bercakap tentang pembersihan, senjata kerambit ini dibersihkan secara beransur-ansur setiap lima bulan sekali. Senjata kerambit hendaklah terlebih dahulu direndam dalam bahan berasid semula jadi, seperti air limau nipis yang mampu berinteraksi bagi menanggalkan kesan karat pada bilah kerambit. Selepas itu, baru boleh dibilas menggunakan

air bersih dan kemudiannya, akan dikeringkan dan dimasukkan semula ke dalam bekas pameran galeri senjata.

Pengkaji mendapati pegawai muzium berkenaan telah menyatakan bahawa institusi tersebut menghadapi masalah menjalankan tugas berkaitan pemuliharaan serta menjalankan proses konservasi terhadap koleksi senjata terbabit. Pemuliharaan dan pemeliharaan koleksi kerambit ini adalah merupakan tanggungjawab utama kajian ini dilaksanakan oleh pengkaji. Oleh hal yang demikian, ini telah membawa kepada cadangan penyelidikan untuk menyelesaikan isu-isu yang sedang dihadapi oleh pihak Muzium Istana Jahar.

Muzium Istana Jahar juga menampilkan pameran persenjataan sejarah, termasuk keris, lembing, kerambit dan banyak lagi. Senjata itu juga diperolehi melalui usaha pemuliharaan. Ini disebabkan fakta bahawa jika usaha pemuliharaan tidak dilakukan, senjata itu akhirnya akan berkarat dan akan mengakibatkan kerosakan yang parah terhadap setiap koleksi senjata yang dipamerkan. Berdasarkan kakitangan Muzium mereka bertanggungjawab mengawasi dan menyelenggara persenjataan menyatakan bahawa untuk memelihara dan membersihkan persenjataan seperti keris dan lembing, peralatan untuk senjata tersebut diangkut dan diserahkan kepada kedai atau individu mahir serta pakar dalam pengendalian bilah-bilah senjata. Penggunaan seperti kelapa, batang buluh, limau nipis, batang pisang, dan pelbagai bahan lain adalah peringkat pertama dalam mencucinya. Terdapat langkah mencuci yang berbeza untuk setiap senjata. Setiap koleksi senjata ini dikendalikan berbeza-beza adalah disebabkan oleh unsur atau bahan logam yang digunakan untuk membuat bilah senjata tidak sama. Sebagai contoh, terdapat sesetengah senjata Melayu tradisional mempunyai bilah yang dibentuk daripada logam, batu serta kayu.

Disebabkan isu tersebut, pihak muzium terpaksa mengeluarkan dana untuk mengupah tukang besi yang bertauliah bagi menyelenggara senjata kerambit ini. Oleh hal yang demikian, perlantikan ahli atau pelajar konservasi perlu diletakkan di Muzium untuk memelihara dan memulihara setiap koleksi yang dipamerkan serta ianya akan memudahkan struktur kerja. Tambahan pula, penyelenggaraan yang baik boleh dilakukan pada setiap senjata ini tanpa menanggung kos pengambilan yang besar.

4.6 RUMUSAN

Dengan menggunakan metodologi yang telah ditetapkan pada awal kajian iaitu melalui kajian kearifan tempatan dalam pemuliharaan warisan, iaitu pemeliharaan koleksi senjata kerambit. Pengkaji secara kesimpulannya telah menghuraikan dapatan kajian menyeluruh terhadap maklumat berkaitan kajian dalam bab 4. Pengkaji menggunakan kaedah pemerhatian dan temu bual sebagai maklumat pengkaji dalam kajian ini.

Bagi memudahkan pemahaman, maklumat diberikan dengan jelas dan padat. Dapatan kajian ditulis dengan baik dan berdasarkan maklumat yang dikumpul oleh pengkaji menggunakan metodologi yang digunakan.

BAB 5

PERBINCANGAN, CADANGAN, DAN KESIMPULAN

5.0 PENGENALAN

Bab ini akan memuatkan dapatan pengkaji, sinopsis, cadangan dan nasihat untuk kearifan tempatan dalam projek penyelidikan warisan, iaitu kajian tentang pemeliharaan senjata kerambit. Terdapat banyak kelebihan dan pandangan yang diperolehi pengkaji daripada menjalankan usaha penyelidikan ini sepanjang tempoh kajian. Maklumat yang dikumpul oleh penyelidik adalah serupa dengan memahami cara menyelenggara senjata kerambit, cara pembersihan dilakukan, cara bahan diurus sepanjang proses pemeliharaan, dan cara mengenal pasti pelbagai jenis senjata kerambit.

Seterusnya, pengkaji telah memperoleh kemahiran mengumpul data dan merumuskan pertanyaan bagi memastikan kelancaran kajian ini dan tindak balas yang sejajar dengan matlamat yang dinyatakan dalam tajuk penyelidikan.

Tambahan pula, bab 5 harus menekankan pemeliharaan dan pentadbiran senjata kerambit ini untuk memberitahu pembaca bahawa prosedur yang betul diiktiraf dalam kebijaksanaan dan pengetahuan masyarakat tempatan ini dan boleh dipelajari untuk memberi manfaat kepada semua pihak.

Pengkaji akan menawarkan beberapa cadangan di bahagian terakhir untuk kaedah yang boleh digunakan oleh sesiapa sahaja, terutamanya di muzium, untuk membantu memelihara pemeliharaan koleksi senjata kerambit yang dipamerkan.

5.1 ANALISIS OBJEKTIF KAJIAN

5.1.1 Analisis Objektif Kajian 1 : Cara penjagaan kerambit berdasarkan kearifan tempatan.

Pengkaji telah melihat di mana pengurusan koleksi merupakan satu kerja yang dijalankan untuk memelihara kualiti barang yang digunakan dengan bahan tertentu mengikut jenis bahan yang digunakan dalam kegunaan harian atau penyimpanan melalui dapatan kajian yang diperolehi oleh pengkaji dalam Bab 4. Tindakan Pengurusan koleksi bukanlah konsep terkini akan tetapi ia telah lama menjadi sebahagian daripada penjagaan kuratorial asas yang disediakan oleh sama ada individu atau organisasi.

Pengurusan koleksi ini juga bertujuan untuk mencegah kebakaran, kecurian, vandalisme, dan bencana dengan memberikan penjagaan yang sewajarnya bagi setiap koleksi kerambit yang disimpan. Perkara ini boleh berlaku tanpa amaran, dan kemalangan akhirnya akan berlaku.

Pengkaji telah melihat bagaimana informan utama dalam kajian ini iaitu Encik Shaharuddin Bin Man telah mengumpulkan persenjataan melalui pemerhatian yang dibuat melalui pengetahuan tempatan dalam bidang subjek. Dia telah mengumpulkan dan mengekalkan koleksi senjata, termasuk kerambit, lembing, lawi ayam, dan senjata lain. Dia telah mengumpul senjata dan barangan antik sejak dia remaja. Di sini, pengkaji telah mengetahui tentang kajian daripada pengumpul kerambit yang merupakan sebahagian daripada koleksi senjata. Sehingga kini, Encik Shaharuddin telah mengumpulkan sehingga empat puluh bilah senjata tradisional Melayu yang terdiri daripada pelbagai jenis kerambit. Dia mula mengumpul kerambit ketika dia masih remaja.

Informan utama telah menyelesaikan proses penyimpanan senjata dengan menyimpan koleksi kerambit di dalam peti besi besar yang telah di khususkan untuk penyimpanan kerambit. Untuk melindungi senjata, pelbagai jenis kerambit disimpan dalam simpanan di dalam peti besi. Senjata kerambit ini disimpan dalam peti besi selebar dua kaki dan tinggi empat kaki.

Sehingga empat tahap senjata kerambit boleh diletakkan di dalam peti besi. Senjata kerambit telah disusun dalam setiap peringkat tersebut berdasarkan saiz dan keadaannya.

5.1.2 Analisis Objektif Kajian Kedua: Cara Mengekalkan Kerambit Menggunakan Kearifan Tempatan.

Bagi mengetahui lebih lanjut mengenai teknik perawatan kerambit ini, pengkaji telah membahagikan kajian kepada dua bahagian. Pengkaji merujuk kepada dua teknik iaitu pertama melalui prosedur saintifik, seperti pengkaji membuat rujukan menggunakan sumber daripada bahan ilmiah melalui buku Tamadun Melayu berkenaan bab 16 iaitu tentang istiadat mandi kerambit. Dari sudut saintifik pula, pengkaji menggunakan sumber dan kaedah melalui kearifan tempatan. Tatacara yang digunakan untuk memelihara koleksi senjata kerambit ini diterangkan dalam buku ini. Langkah pertama dalam proses itu ialah memilih kerambit mana yang hendak dibaik pulih, bukan semua jenis kerambit terdapat kerosakan. Hanya berkarat pada bilah dipilih untuk meneruskan proses rawatan senjata kerambit yang perlu diikuti proses seterusnya.

Sarung dan kepala hulu kerambit ditanggalkan untuk menampakkan bilah kerambit hanya ditinggalkan untuk menjalankan proses seterusnya. Memandangkan bilah kerambit akan ditelanjangkan sepanjang proses pembersihan, bahagian bilah yang tinggal hanyalah bahagian yang tidak dilitupi oleh sebarang kain yang melitupi permukaan bilah kerambit. Proses rendaman kerambit dijalankan dalam tempoh satu malam, senjata kerambit yang telah sedia untuk membuang pakaiannya akan direndam dengan air.

Larutan rendaman ini mengandungi sumber semulajadi iaitu seperti mengkudu, kapur, nanas, atau air kelapa tua. Bahan-bahan yang membentuk larutan adalah berasid semula jadi.

Apabila merawat besi ini, terdapat beberapa pertimbangan utama. Membersihkan kerambit, selepas proses rendaman selesai, bahan kesat akan digunakan untuk mengeluarkan sebarang kotoran dari bilah kerambit sebelumnya. Lidi, berus gigi dan sabut kelapa adalah beberapa contoh bahan yang digunakan untuk menggosok bilah kerambit. Bilah kerambit boleh dibersihkan dengan cara menggosok, mengikis, atau menggunakan sebarang teknik lain yang membolehkan bilah kerambit dibersihkan. Proses mewarangi kerambit merupakan prosedur yang mesti diselesaikan sebelum melangkah ke fasa seterusnya.

Seterusnya, masuk kepada proses membilas kerambit, Langkah berikut dalam pandangan saintifik ialah kaedah pemilasan bilah kerambit dengan air untuk menghilangkan sebarang kotoran dari bilah kerambit. Proses menyiram kerambit pula akan dijalankan dengan penggunaan tujuh jenis bunga yang berbeza dalam pelbagai warna dan jenis akan digunakan untuk mengairi bilah kerambit. Ini dicapai dengan membersihkan sisa asid organik dan bahan lain dari langkah sebelumnya menggunakan cara pemandian bunga. Ia akan memulihkan asid terdahulu kepada keadaan asal dan meninggalkan bau wangi pada bilah kerambit. Selain itu, percikan air tujuh bunga pada bilah kerambit akan meningkatkan tarikannya kepada sang pemakai.

Proses mengelap bilah kerambit, tujuannya bagi mengurangkan jumlah lembapan air, bilah kerambit akan dibersihkan dengan kain perca. Dengan cara membuat pengasapan kemenyan pada kerambit, proses pengeringan keris akan dijalankan dengan lebih lanjut. Pemilihan kemenyan dibuat kerana ia berfungsi sebagai pengering kerisi, melindungi dan mengharumkan bilah kerambit.

Proses meminyakkan pada bilah kerambit, bilah kerambit akan dilincirkan sedikit untuk mengelakkan sebarang tindak balas seperti penyejatan yang boleh mengakibatkan karat dan kerosakan pada bilah. Cecair pelincir untuk mesin jahit adalah salah satu cadangan yang diperolehi daripada perspektif saintifik ini. Ini dikatakan kerana hidrokarbon petroleum digunakan dalam mesin jahit minyak. Ia tidak bertindak balas terhadap apa-apa yang berdekatan dengannya. Selain itu, minyak pelincir mesin mengandungi komponen minyak anti-karat.

Proses memakaikan pakaian kerambit bahagian hulu dan sarung akan dicantum semula, menyambung bilah kerambit ke bahagian hulu dan memasukkan kembali ke dalam sarungnya, seperti yang dilakukannya sebelum berpakaian lengkap.

Apabila kerambit siap dipakai, ia dibalut dan dilekatkan kemas pada bahagian kepala hulu dan sarungnya. Ini memastikan bilah kerambit selamat di dalam sarungnya. Tatacara doa penutup kemudiannya disempurnakan dengan doa-doa yang sesuai memohon keberkatan.

Pertama sekali, air kelapa diperlukan untuk pembersihan ini, menurut pengetahuan tempatan, yang merupakan sumber utama maklumat. Air kelapa yang digunakan dalam prosedur pembersihan ini ialah air kelapa tua, atau air (nyor kotey) dalam dialek tempatan. Prosedur untuk merendam kerambit ini kemudian memerlukan lokasi yang sesuai. Penyediaan medium menggunakan batang buluh untuk proses rendaman bilah kerambit menggunakan air kelapa, batang buluh diperlukan berdasarkan saiz bilah kerambit yang ingin dicuci.

Perendaman adalah prosedur seterusnya. Kerambit yang hendak direndam dalam proses ini akan diletakkan di dalam batang buluh yang telah dipangkas mengikut saiz bilah kerambit. Untuk proses rendaman, air kelapa tua kemudiannya akan diletakkan pada batang buluh yang mengandungi kerambit. Langkah seterusnya ialah mengisi buluh dengan air. Untuk membuat

karat pada kerambit pudar dan hilang, air kelapa tua dan bilah kerambit ini akan direndam selama dua malam.

Untuk membersihkan kerambit, ia akan dibilas terlebih dahulu dengan air putih dan kemudian ditutup dengan habuk sabun. Membilas bilah kerambit diurut menggunakan berus sabut lembut.

Untuk mengekalkan kemegahan (ukiran) pada kerambit, perlulah berhati-hati semasa menggosok. Kerambit ini akan dibersihkan dengan air apabila siap digosok, kemudian dilap dengan kain sehingga kering sepenuhnya.

Kerambit kemudiannya akan didedahkan kepada cahaya matahari hingga kering. Kerambit akan dibiarkan kering selama satu jam, atau sehingga benar-benar kering. Meletakkan minyak wangi ini mesti digunakan sehingga ia benar-benar rata selepas ia kering. Akhir sekali, keris ini akan diawet setelah diletakkan di dalam sarung kerambit

Selain itu, mengelap dengan kain adalah langkah pertama dalam membersihkan hulu dan sarung. Selepas itu, penyembur jernih akan digunakan untuk menggunakan kesan kilat pada permukaan kayu. Selepas itu, bahagian hulu sarung akan dijemur selama 30 minit. Bahagian hulu kerambit sedia untuk dicantumkan semula pada kerambit yang telah dibersihkan sebelum ini setelah kering dan berkilat.

Terbukti bahawa pemerhatian kajian pengkaji dapat teliti dan menonjolkan persamaan antara kaedah kearifan tempatan antara kaedah saintifik. Terbukti dari cara saintifik bahawa setiap bahan yang digunakan untuk membersihkan pelbagai jenis senjata kerambit ini telah diperiksa dengan teliti. Berbeza dengan kaedah kearifan tempatan, pembersihan dilakukan untuk menyampaikan ilmu tentang penggunaan kaedah dan bahan semulajadi serta tradisional.

5.1.3 Analisis Objektif Kajian 3:

Koleksi senjata kerambit di galeri senjata Istana Jahar diuruskan. Melalui objektif ketiga ini, pengkaji telah mempelajari serba sedikit tentang sejarah Muzium Istana Jahar di Kota Bharu. Masyarakat menggunakan senjata tradisional yang berbeza ini pada masa lalu untuk seni mempertahankan diri dan tugas harian, lebih daripada 200 senjata tradisional masyarakat Melayu ditempatkan dan dipamerkan di dalam Muzium. Maklumat daripada cara tata kelola pengurusan muzium terhadap pengurusan galeri senjata juga telah disediakan kepada pengkaji.

Pengkaji mendapati galeri tersebut menampilkan pameran berkenaan dengan senjata kerambit. Di samping itu, pengkaji mempelajari pengurusan kerambit melalui proses pameran dan pemuliharaan senjata kerambit di Muzium yang telah dibincangkan terkandung dalam bab 4 pengkaji. Pengkaji juga mendapati bahawa pihak pengurusan telah menghadapi cabaran kerana mereka kekurangan kakitangan yang berkelayakan untuk menyelia prosedur penyelenggaraan senjata yang terdapat di dalam galeri senjata Muzium Istana Jahar. Beberapa cadangan telah dibuat, dan pengkaji telah membincangkannya dalam bahagian bab 5 kajian mengenai kearifan tempatan mengenai pemuliharaan senjata kerambit.

5.2 RUMUSAN

Berdasarkan dapatan kajian yang dijalankan oleh pengkaji dengan menggunakan pelbagai teknik yang direka bentuk untuk mengumpul maklumat yang relevan dengan penyelidikan yang dilakukan, kepakaran tempatan mengenai pemuliharaan senjata kerambit pendekatan kaedah telah dimasukkan ke dalam kajian. Pengkaji boleh meneliti penyelenggaraan kerambit dengan lebih terperinci menggunakan pengetahuan tempatan dalam persoalan kajian yang pertama. Setersunya, pengkaji telah pun melihat dan melaksanakan sesi temu bual bersama informan berkaitan koleksi senjata kerambit ini mereka mempunyai serta melaksanakan pemuliharaan pada koleksi senjata ini. Namun begitu, pengkaji mempunyai persoalan yang berkaitan dengan penyelenggaraan dan pengurusan yang dijalankan oleh pemilik koleksi senjata demi menjaga koleksi senjata kerambit mengikut kearifan tempatan yang mereka terapkan. Individu pengumpul koleksi senjata Melayu tradisional yang memulihara senjata mereka tidak asing dengan penerapan pengetahuan dalam penjagaan koleksi senjata kerambit. Akan tetapi pengurusan yang dilakukan melalui pengetahuan tempatan berbeza oleh setiap individu yang menguruskan senjata kerambit dengan cara yang berbeza menjadikan kajian ini lebih menarik. Apa yang dapat dilihat oleh pengkaji ada persamaan sumber dan bahan yang digunakan, akan tetapi terdapat perbezaan yang ketara dari segi masa, teknik, dan penggabungan kaedah kontemporari.

Bagi mendapatkan maklumat yang relevan untuk persoalan pengkaji berkenaan dengan teknik cekap yang digunakan oleh pengumpul kerambit dalam penyelenggaraan koleksi senjata kerambit mereka pengkaji turut menjalankan sesi temu bual dengan pemilik koleksi senjata kerambit ini.

Pengkaji mengajukan beberapa soalan berkaitan prosedur yang digunakan dalam pemeliharaan koleksi senjata kerambit ini sepanjang temu bual. Dengan keputusan tersebut, pengkaji telah memperoleh pengetahuan yang membolehkan pengkaji memahami prosedur yang digunakan dalam kaedah atau rawatan yang dijalankan dalam kajian ini. Selain itu, beberapa informan telah memberikan maklumat kepada pengkaji mengenai kaedah yang mereka gunakan. Ini berkaitan dengan pengurusan setiap koleksi senjata kerambit mengikut kearifan dan pengetahuan masyarakat orang tua dahulu.

Disamping itu, mengikut kepada analisis yang pengkaji selesaikan dalam Bab 4. Pengkaji telah melihat keseluruhan usaha penyelidikan terdahulu yang berkaitan dengan kajian kearifan tempatan berkaitan warisan berkaitan kajian pemeliharaan koleksi senjata kerambit ini. Dapatan daripada temu bual menunjukkan bahawa penduduk tempatan menyedari situasi ini dan walaupun teknik pengurusan kerambit berbeza, bahan yang digunakan hampir selalu sama.

5.3 CADANGAN

Cadangan pengkaji ini terbahagi kepada dua bahagian iaitu cadangan untuk pengetahuan tempatan dan cadangan untuk kelebihan untuk institusi Muzium.

5.3.1. Cadangan untuk Pengetahuan Tempatan

Menerbitkan buku yang menyampaikan maklumat tentang pengurusan senjata khususnya berkaitan koleksi senjata kerambit ini merupakan idea pertama yang menyokong pemahaman tempatan ini dalam pengurusan koleksi senjata kerambit ini. Hal ini berlaku kerana sama ada masyarakat atau orang yang menyelenggara koleksi ini perlu dimaklumkan tentang tatacara yang sepatutnya supaya pemilik senjata kerambit itu sedar apa yang mungkin mereka lakukan apabila tiba masanya. Pemilik Kerambit ini boleh mengawal persenjataan Kerambit mereka dengan berkesan dengan mengikut panduan yang sepatutnya dikeluarkan untuk individu tersebut.

Tambahan pula, saranan kedua berkaitan pengetahuan tempatan ini adalah dengan menubuhkan kelas pengurusan senjata. Ini lebih berkaitan dengan pengurusan rawatan. Aspek yang paling penting dalam merawat kerambit ini ialah menguruskan rawatannya. Ini disebabkan oleh bahawa koleksi kerambit yang diselenggara dengan baik akan mengekalkan daya tarikan visual senjata itu.

Akhir sekali, adalah dengan penganjuran seminar pemeliharaan kerambit ini boleh dianjurkan di mana-mana sahaja, walaupun semasa pameran koleksi senjata kerambit oleh muzium. Sambil berkongsi kepakaran, cara kelas penyelenggaraan ini dianjurkan juga akan mendedahkan pelajar dan mengenal pasti proses tambahan yang digunakan oleh pemilik koleksi ini. Natijahnya, pendekatan yang diambil mengikut kearifan tempatan ini sama ada berbeza atau setanding. Keupayaan menguruskan koleksi senjata kerambit ini merupakan saranan ketiga bagi menyokong kearifan dan pengetahuan tempatan ini, dan ia wajar diwarisi

dan diajar kepada generasi akan datang. Ini berikutan bahawa koleksi senjata kerambit diuruskan sebagai warisan pemuliharaan, mengekalkan nilai dan kaliber koleksi itu.

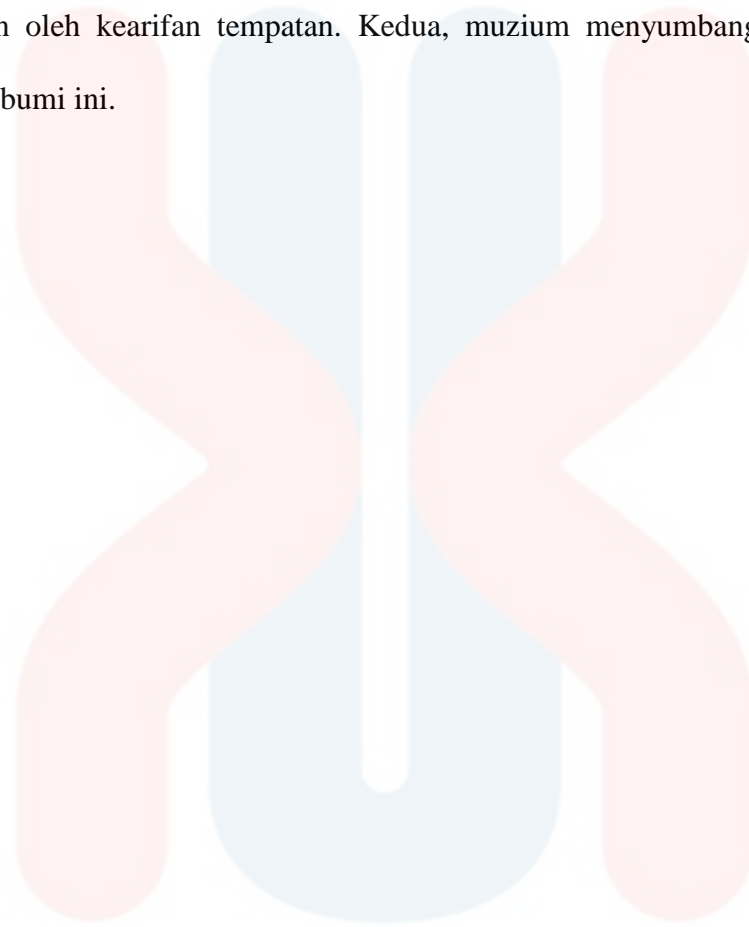
5.3.2 Cadangan untuk Institusi Muzium

Cadangan pertama untuk menyokong muzium ini adalah dengan mengupah tenaga pakar dalam bidang pengurusan koleksi untuk persenjataan di muzium ini. Ini supaya institusi muzium akan lebih bersedia untuk mengendalikan senjata Melayu tradisional dengan penempatan individu yang berkeelayakan ini. Kesan daripada cadangan ini, koleksi atau bahan pameran yang dipamerkan akan kelihatan berkualiti tinggi dan juga akan sentiasa menyedari keunikan setiap koleksi senjata yang dipamerkan.

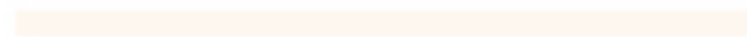
Cadangan seterusnya, menubuhkan makmal pemuliharaan bersebelahan dengan muzium institusi adalah untuk menyokong institusi muzium ini. Hal ini dikatakan demikian, adalah kerana untuk mengurangi kos yang minimum, makmal pemuliharaan adalah penting untuk menjalankan penyelenggaraan dan pemeliharaan bahan pameran. Ini disebabkan oleh kerana muzium akan menanggung perbelanjaan yang besar untuk meminta pakar luar mengendalikan prosedur rawatan seperti pembersihan pada pameran mereka. Ini bermakna bahawa banyak perbelanjaan mesti dikeluarkan, dan sama ada untuk memulihara paparan atau tidak mesti diambil kira.

Secara umumnya, pengumpulan senjata kerambit diuruskan seperti berikut: Pengetahuan tempatan ini menarik dan tersendiri. Ia juga merupakan lambang penting untuk pemeliharaan sejarah, terutamanya warisan tidak ketara. Pendedahan yang didedahkan dalam kearifan tempatan berhubung penyelenggaraan peralatan persenjataan juga telah dipertingkatkan dengan ilmu-ilmu segar dan berguna yang diperolehi daripada kearifan tempatan. Selain itu, bahan kontemporari dan rawatan proses yang digunakan dalam rawatan hari ini sangat menyokong kepakaran tempatan dalam menjalankan pembersihan berkaitan

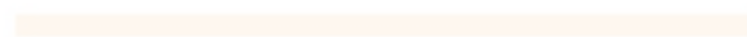
kerja. Ini kerana sumber-sumber yang boleh dicapai pada masa ini telah memungkinkan untuk menguruskan senjata kerambit ini dengan perbelanjaan yang lebih sedikit, masa, dan usaha yang dikeluarkan oleh kearifan tempatan. Kedua, muzium menyumbang kepada golongan pengetahuan peribumi ini.



UNIVERSITI



MALAYSIA



KELANTAN

5.4 RUMUSAN

Secara umumnya, pengumpulan senjata kerambit diuruskan seperti berikut: Pengetahuan tempatan ini menarik dan tersendiri. Ia juga merupakan lambang penting untuk pemeliharaan sejarah, terutamanya warisan tidak ketara. Pendedahan yang didedahkan dalam kearifan tempatan berhubung penyelenggaraan peralatan persenjataan juga telah dipertingkatkan dengan ilmu-ilmu pengetahuan baru dan berguna yang diperoleh daripada kearifan tempatan. Selain itu, bahan kontemporari dan proses rawatan yang digunakan dalam pemuliharaan hari ini sangat menyokong kepakaran tempatan dalam menjalankan pemuliharaan berkaitan kerja pembersihan. Ini kerana sumber-sumber yang boleh dicapai pada masa ini telah memungkinkan untuk menguruskan senjata kerambit ini dengan perbelanjaan yang lebih sedikit, masa, dan usaha yang dikeluarkan oleh kearifan tempatan. Di samping itu, pihak institusi Muzium juga tidak ketinggalan dalam membantu individu yang mempunyai kearifan dan pengetahuan tempatan. Ini adalah bagi manfaat bersama dalam menjalankan kaedah pemuliharaan senjata yang ada dipamerkan di dalam Muzium bagi tujuan pengkalan kondisi sebenar yang terdapat pada setiap koleksi pameran yang merupakan satu khazanah warisan yang perlu dipelihara supaya ianya tidak pupus ditenggelam oleh peredaran masa.

6.0 RUJUKAN

Adnan Jahaya (2008): Tukang Besi Tradisional Kain Hanyut Dalam Arus Globalisasi.

<https://myrepositori.pnm.gov.my/xmlui/handle/123456789/1306>

Billy Lorenzia. (08 Mei 2020). Sejarah Pisau Kerambit Beserta Jenis dan Teknik Penggunaannya.

<https://www.brilio.net/creator/sejarah-pisau-kerambit-beserta-jenis-danteknikpenggunaannya-8a8db7.html#>

Julia M. (2 Oktober 2019). Pulihara warisan, budaya tugas bersama. Berita Harian.

<https://www.bharian.com.my/rencana/suratpembaca/2019/10/613140/puliharawarisanbudaya-tugas-bersama>

Mohd Yuszaidi M.Y & Muammar Ghadafi H. (2015). Akta Warisan Kebangsaan 2005 (Akta 645) :

Penilaian Dari Aspek Perundangan dan Penguatkuasa. Jurnal Melayu, 14(2), 202-223

<http://journalarticle.ukm.my/9456/1/11445-31069-1-SM.pdf>

Mohd Fadzil Razali, Badrul Abu Hassan, & Roslina Abdul Latif. (2016). Pemuliharaan Warisan

Terpinggir : Menanggapi Peranan Medium Sinema. Jurnal Komunikasi, 32(1), 208-223.

<https://ejournal.ukm.my/mjc/article/view/14732>

Siti Sofia Md Nasir. (17 Mac 2015). Waris pandai besi. Berita Harian.

<https://www.bharian.com.my/bhplus-old/2015/03/41443/waris-pandai-besi>

Wan Mohd Khairul Firdaus W.K. (2015). Pengumpulan Data Kualitatif.

<https://www.slideshare.net/wmkfirdaus/pengumpulan-data-kualitatif-sampling>

Kementerian Komunikasi Dan Multimedia Malaysia. (2021). Jenis Warisan.

https://www.kkmm.gov.my/index.php?option=com_content&view=article&id=594:jeniswarisan&catid=65:dokumen&Itemid=145&lang=en

Siti Mastura M.I., Rahmah Bujang., Nor Azlin.H. (2014). Preserving Cultural Product Knowledge : The Design Characteristics and Intangible Qualities of Malay Traditional Hand-combat Artifact. International Journal of Cultural and Creative Industries, 2(1), 18-33.

<https://www.researchgate.net/profile/Siti-Mastura>

MdIshak/publication/317014782_Preserving_Cultural_Product_Knowledge_The_Design_Characteristics_and_Intangible_Qualities_of_Malay_Traditional_Handcombat_Artifact/links/591f0bc20f7e9b64281dfb3f/Preserving-Cultural-ProductKnowledge-TheDesiegnCharacteristics-andIntangible-Qualities-of-MalayTraditional-Hand-combat-Artifact.pdf

Khamis Mohammad, Nik Hassan Shuhaimi Nik Abdul Rahman, Abdul Latif Samian. (2012).

Keris: Artifak Kejuruteraan Spiritual Melayu.

https://www.researchgate.net/publication/305228383_KERIS_ARTIFAK_KEJURUTERAA_N_SPIRITUAL_MELAYU

UNIVERSITI
MALAYSIA
KELANTAN

7.0 LAMPIRAN



KELANTAN



Gambar rajah di atas menunjukkan bukti pengkaji menjalankan sesi temu bual bersama- sama dengan informan pertama iaitu Encik Shahrudin Bin Man.



Gambar rajah menunjukkan bukti pengkaji bersama informan kedua iaitu Encik Mazin yang merupakan informan kedua dalam kajian ini.